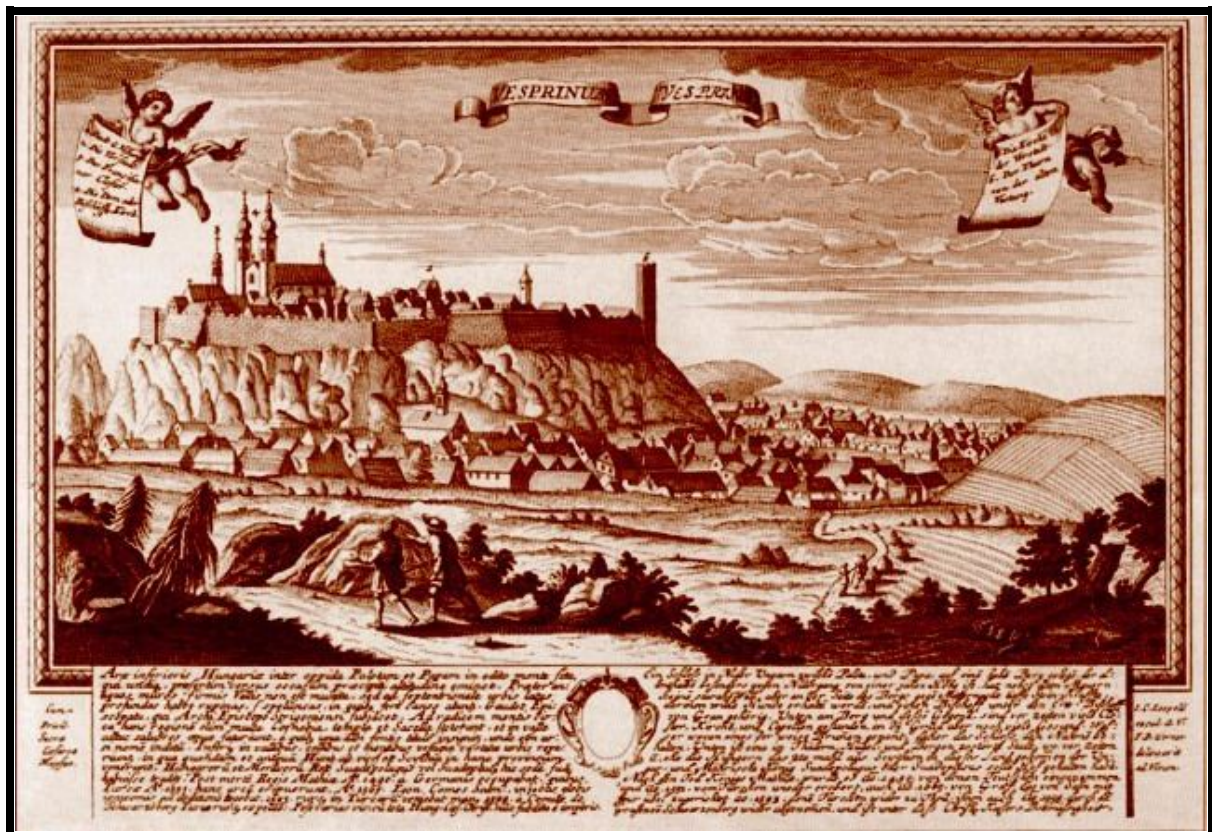

A Bakony őskori és középkori várai túramozgalom

Összeállította: Orbán Imre

**Ezen túrafüzetsporttárs
tulajdona,**

aki a egyesület tagja.

Lakcím:.....

Anyja neve:.....

Születési idő:.....

**A túramozgalom teljesítésének I. fokozatát igazoljuk
éssorszám alatt a túramozgalom kitűzőjét kiadtuk.**

.....200.....

**.....
Orbán Imre**

**Ezen túrafüzetsporttárs
tulajdona,**

aki a egyesület tagja.

Lakcím:.....

Anyja neve:.....

Születési idő:.....

**A túramozgalom teljesítésének II. fokozatát igazoljuk
éssorszám alatt a túramozgalom kitűzőjét kiadtuk.**

.....200.....

.....

Orbán Imre

A Bakony őskori és középkori várai túramozgalom kiírása

A „Bakony őskori és középkori várai” túramozgalom résztvevői a Bakony legszebb részeit bejárva kaphatnak ízelítőt a hegység történelméből.

Eddig kevésbé járt tájakra vezet el bennünket a túramozgalom, de látnivalóban nem lesz hiány.

A túramozgalom két fokozatú, fokozatonként 10-10 túrát kell teljesíteni a kijelölt útvonalakon.

Fokozatonként külön kitűzöt kap a teljesítő.

Az túrákat úgy jelöltem ki, hogy fél illetve egy nap alatt végig lehessen őket járni.

A túra teljesítéséhez elengedhetetlen a térkép, a jó tájékozódó képesség és a megfelelő túraöltözet.

Mivel vannak olyan túrák melyek jelzetlen utakon vezetnek, induljunk időben és figyeljünk a tájékozódásra.

Az útvonalakat lehetőleg vadász idényen kívül keressük fel, ez főképp a jelzetlen utakra vonatkozik.

Az igazolófüzet ingyen letölthető a www.turabazis.hu illetve a www.karpategyesulet.hu oldalakról.

A teljesítés igazolásához csak a igazoló lapot és a teljesítő adatait tartalmazó lapokat kell visszaküldeni a következő címre: **Orbán Imre 8523 Egyházaskesző Kossuth út 7**

A túramozgalomról e-mailben szívesen adok tájékoztatást illetve a gyorsabb elbírálás okán erre az e-mail címre kérném az igazolásul szolgáló fotókat is. (orban66@freemail.hu)

Természetesen kinyomtatva is küldhetőek a fotók a túra igazolásához.

Szervezett túrák esetén elegendő egy, a túravezető aláírásával ellátott igazolólap kitöltése.

Ez esetben nem kell bélyegezni sem, csak a fotókat kell elkészíteni, és a teljesítők adatait tartalmazó névsorral együtt elküldeni címemre.

A kitűzők ára 400-400 Ft fokozatonként, mely összeget a fenti címre kell postázni a válaszborítékkal együtt.

A túramozgalom teljesítéséhez szép időt kíván a szervező: Orbán Imre

Ajka Cservár

Ajka és vidéke már az ősidőktől alkalmas hely volt emberi megtelepedésre. A határában több helyen is olyan leletekre bukkantak a régészek, amelyek a kőkorszaki ember jelenlétét feltételezik. I.e.1000 körül kelták telepedtek meg e vidéken, és elfoglalták el az illírek megmaradt földvárait, azonban maguk is építettek hasonló erődítéseket. Ilyen az Ajka-Csinger völgyhöz közeli Török-tetőn található Cservár, amelyet Rómer Flóris, a Bakony jeles kutatója fedezett fel és írt le.

Bakony Déli rész: 33-28/4

Bakonybél Bakonyújvár

Bakonybélről északra kb. 3 km-re a Gerence völgy felett, a Tönkölös-hegy egyik kiugró nyúlványán, 432 m magasan találjuk az elpusztult vár csekély maradványait. A vár két részre tagozódik. Miután a Tönkölösről lehúzódó 5-10 m széles hegynyergen át volt megközelíthető, az őskori földvár két 10 m széles sáncárka között építették meg a külső várat, a várkastélyt. Ez a rész erős falakkal, zömök, szabálytalan négyszög alakban készült egy kőbástyával. A külső várfalak hosszúsága 18x30x30x25 m volt. A várrész udvara körül a várfalakhoz simuló lakóépületek, bizonyára a Podmaniczkyak várnagya és a várőrség számára. Ez volt a vár stratégiaileg legfontosabb része, mert ez zárta le a hegynyeret, a könnyű megközelítés útját. A külső sáncárkon átívelt felvonóhid a boltozatos várkapuba torkollott. E várkapun át bejutottak a külső vár vagy várkastély udvarába. Ezen keresztül kellett menni, hogy a szemközti várfalon nyíló második várkaput elérjék. Itt kilépve, a következő sáncárok feletti híd túlsó oldalán, a harmadik várkapun át lehetett csak megközelíteni a szokatlanul nagy terjedelmű - kb. 7000 négyzetméter alapterületű - belső várat vagy várudvart. Ez 28-56 m váltakozó szélességben 185 m hosszú. Alaprajza papucshoz hasonló, és a Gerence feletti csúcsában bizonyára megfigyelésre szolgáló kőbástya védte. A kővárat 1529-33 között a Podmaniczky család tagjai, feltehetően Rafael és János építette, akik a királytól adományként kapták e vidéket. Valóságos rablófészek volt, amelyről különösen sokat szenvedett a bakonybéli apátság, de fosztogatásaikkal örökös rettegésben tartották az egész vidéket. Végül is a pozsonyi, majd az 1543. évi beszercebányai országgyűlés száműzte őket, és a vár lerombolását rendelte el. Az 1545. évi nagyszombati országgyűlés határozata viszont a Podmaniczkyakat „a hűtlenség vétke alól felmenti, mert a király kegyelmébe visszatértek”. Ennek ellenére a bakonyújvári várat, Ordó várát Somogy megyében és Szerdahely várát Nyitra megyében, melyek a Podmaniczkyaké voltak, le kellett bontani. A bakonyújvári várat feltehetően a királyi csapatok az 1546-47-es években ostrommal elfoglalták és lerombolták. Az 1548. évi országgyűlés már nem említi. A XVIII. század elején a várból még tekintélyes romok álltak az Esterházy család birtokában.

Bakony Északi rész: 15-13/7

Bakonybél Pápvár hegyi sáncok

Az 531m magas Pápváron a régék szerint a tatárok elől menekülő pápaiak hevenyészett várat építettek. Ennek ma már nincs nyoma, viszont a Kis-Pápvár nyergében 150m hosszú, kettős, őskori földsáncgyűrű figyelhető meg.

Bakony Északi rész: 12-8/1

Bakonybél „Podmaniczkyak-útja” sánc

Bakonybélről ÉK-re található a történelem előtti időkből származó, helyenként kettős sáncvonulat, amely a Somhegy oldaláról, kb. 3 km-en át húzódik a Tönkölös oldalára, miközben átszeli a Száraz-Gerence völgyét. A sánc átlag 1 méter magas, 6-7 méter széles.

A két sánc között 25-30 méter a távolság, egyes helyeken csak 1 sánc található, míg az erdős lejtőkön egyáltalán nincs sánc. Építésükhöz az itt található löszös agyagot használták fel. É-i oldalukon helyenként 30-40 cm mély sáncárok figyelhető meg. A sáncvonulat rendeltetését nem ismerjük, a helybeli mondák szerint út volt, melyen Podmaniczky János és Rafael járt Bakonyújvárból a Somhegyi várba. Feltehetően a késő bronzkorban építették a sáncot.

Bakony Északi rész: 17-11/5

Bakonycsernye Csikling vár

Isztiméértől 8 kilométerre nyugati irányban található a Csikling-völgyben, a Hamuháztól kb. 300 méterre É-ÉNY felé. A KÉK L jelzésen lehet megközelíteni. A Csikling-völgy felső szélén helyezkedik el, keletről meredek hegyoldal határolja. A vár területe 35x40 méter, melyet egy 4-5 méter mély és 5-8 méter széles árok övez. A plató szélén elszórtan kőfal nyomai fedezhetőek fel, melyek vastagsága 0,8 -1 méter. A belső terület DK-i részén egy 4 méter magas kúpon ovális torony alapja áll. Méretei 8,7 x 6,5 méter, a fal szélessége 1,1 méter. A vár középső részén nagy mennyiségű kőomladék található. A vár mai neve a török Siginlik (=várhely) szóból vezethető vissza. Ha a várat a külső jegyei alapján vizsgáljuk, akkor elmondható, hogy hasonlít a tatárjárás után épült várak formájához, alapterületéhez. A XIV. század közepe táján valószínűleg elhagyhatták, mert a királynak a továbbiakban nem volt szüksége erre a várra. Mivel nem állt mezőgazdasági művelés alatt a terület, így feltétlenül, aktuális lenne a régészeti feltárás.

Bakony Északi rész: 42-15/7

Bakonykoppány Várhegyi földvár

Bakonykoppányt Bakonybéllel összekötő műút mellett emelkedik a 297 méter magas Várhegy. Valószínűleg az avarok egykori sáncvára lehetett. Erre következtethetünk a közelben feltárt avar sírokról. Nyugati oldala meredeken szakad le a Gerence-völgyébe, míg keleti oldala a meredek falú Kétvár-árok miatt csak nehezen közelíthető meg. Ezért az avarok a lankás feljárón egy 130 méter hosszú és 4 méter széles, 1 méter mély sáncvonalat építettek. Ez zárja le félkörben a feljárt. A hegytető lapos részét 88 méter hosszban 5 méter széles, 2-3 méter mély sáncárok zárja le. Ettől keletre, a Várhegy és a Répa-hegy közötti nyeret 60 méter hosszúságban metszi át a sánc. Valamennyi sáncvonalat csatlakozik a Kétvár-árokba, s ezzel a hegy védelmét teljessé tette.

Bakony Északi rész: 13-16/7-8

Bakonyszentkirály Zöröghegyi I földvár

A Cuha-völgyétől K-re emelkedő 493 méter magas, lapos fennsíkú hegyet meredek, helyenként sziklás oldal övezi. A hegy fennsíkját magába foglaló földvárat Nováki Gyula írta le. „A földvárat Ny, É és ÉK felől sánc határolja. A DK-i oldalon csak a Ny felől szögletesen visszakanyarodó sánc halad közel 300 métert, és a közepén van egy 70 méter hosszú sáncrészlet, ezen az oldalon sáncot nem találunk. A sánc hossza 3338 méter, amihez a sánc nélküli DK-i oldal hosszát hozzáadva, a földvár kerületét 5088 méterben jelölhetjük meg. A belső terület legnagyobb átmérője 1900, legnagyobb szélessége 870 méter. Három kapuja van. Az egyik az ÉNY-i oldalon helyezkedik el, ettől 230 méterrel lejjebb egy 160 méter hosszú sáncba vágva még egy külső kapu is van. A második kapu a földvár DK-i oldalának közepén található, amit a már említett 70 méter hosszú sánc véd. A harmadik kapu a sánc K-i végéhez közel van, ahová a K-i hegynyúlvány előtti nyeregből vezet fel az út. Forrás a belső területen nincs, csak lejjebb a hegy lábánál.” 1965-66-ban végzett régészeti feltárások alapján a késő bronzkorban, az ún. Urnasíros kultúra népe építette az erődítést.

Bakony Északi rész: 24-22/9

Bakonyszentkirály Zöröghegyi II földvár

A hegy DNY-i végéből egy kissé alacsonyabban fekvő, keskeny hegynyelv nyúlik ki. Körben meredek oldal övezi. A hegy fennsíkja felől, pedig egy-egy 56,33, illetve 8,5 méter hosszú és alig pár méter széles elővár foglal helyet. A belső terület hossza 138 méter. Ez már valamivel nagyobb, 15-20 méter széles hegyhát. Kétoldalt erősen lejtős, de jól járható oldala van, míg a DNY-i vége meredek, alig járható hegyoldalban végződik. A két enyhén lejtős hegyoldalon teraszok húzódnak egymás alatt, melyek a DNY-i igen meredek hegyoldalnál szakadnak meg. A DK-i oldalon hat teraszt találunk, ezek közül az alsó kettő nem halad végig az egész belső rész hosszában. Az ÉNY-i oldalon öt terasz láthat, ezek azonban nem alkotnak összefüggő vonalakat, és közben még néhány elmosódott kisebb terasz is látható. A belső rész gerincének DNY-i végéből egy erősen lejtő nyúlvány indul ÉNY-i irányban a Cuha-patak felé. Ezen, a felső

hegygerinctől számítva 100 méter után, ismét teraszok következnek. Összesen tíz állapítható meg egymás alatt. A teraszok száma összesen 21, de ehhez az ÉNY-i oldalon néhány elmosódottat is hozzá kell venni.

1968-ban ásatást végeztek a területen. Az előkerült cserepek a késő bronzkorba és a kora vaskorba keltezhetőek.

Bakony Északi rész: 23-20/2

Bánd Essegvár

A község határában, a Séd patak mellett emelkedő mészkőszirt nyugati végén találjuk a vár romjait.

A szabálytalan alaprajzú, belsőtornyos, mintegy 60x70 m nagyságú vár első körfalai, a várudvart övező, a védőfalhoz támaszkodó fából készült lakó- és egyéb épületek a XIII. században épülhettek, melyeket feltehetően a XIV. században építettek át kőépületekre, mindenekelőtt az északi oldalon állt kápolnát. A XV. században készültek el a fal elé ugró külső tornyok, egy-egy nagyobb épület, a keleti, valamint a nyugati falnál a lakóépületek és más helyiségek. Lehetséges, hogy ekkor épült meg a lovagterem is. A vár udvarának északi részén állt a ma már alig felismerhető kút vagy ciszterna. Az állandóan pusztuló várból csak a keleti oldalon egy négyszögletes torony, a hozzá délről és keletről csatlakozó kevés falmaradvány látható, míg az egykori épületek megmaradt alapfalai a föld alatt vannak. A község nevét az Atyusz nemzetségből származó Bándtól, a XI-XII. század fordulóján élt birtokosától kapta. E család az 1233-as év előtt birtokát eladta a Komárom megyéből ide került Igmánd nembeli Andrásnak 120 márkáért. Ő lehetett az, aki birtokainak védelmére a vár alapjait megvetette. András később kegyvesztett lett, ezért birtokait elkobozták, és csak V. István király adta vissza fiának Miklósnak. Ennek fia Lőrinc vajda tovább növelte az uradalom területét, amely 1309-ig maradt a család kezén, amikor is Lőrinc fia összes javait a Lőrinte nemzetségből származó Lőrinte veszprémi ispánra és fiaira hagyományozta. Ebben az adománylevélben említik először a várat „castrum Scegh” néven, amely ezután gyakran fordul elő okleveleinkben. Így 1327-ben „castrum Seeg” néven, amikor Lőrinte fia Tamás mester kapta a várat megőrzés végett a vajda fiától, Miklóstól és Lőrinctől, akik kegyvesztettek lettek. 1334-ben „castrum Segwar”-nak nevezik, amikor már Zsigmond királyé.

III. Endre király halála után kitört trónviszály idején Lőrinte Károly Róbert pártjára állt, és amikor Kőszegi Henrik a király ellen harcolva e vidéket is megszállta, Essegvárat ostrommal elfoglalta, Lőrintét pedig lófarkon hurcoltatva végeztette ki. Essegvári János halála után 1391-ben a vár és tartozékainak egyharmada Essegvári János örököseinek, egyharmada Miklós öccse fiának Ferencnek és egyharmada Himfy Benedek özvegyének, Lőrinte fia Tamás leányának, Margitnak kezére került. A családok között a birtokért megindult háborúskodás során Mária királyné a néhai János kiskorú leányát, Fruzsínát, aki Rátóti Tamás fia János felesége lett, és a birtokot a várral együtt e családnak akarta átjátszani.

Ez azonban nem sikerült, mert Zsigmond király a családot a vár használatától eltiltotta. Végül a király megunva a pereskedést, a családnak az 1401. évi királyellenes lázadásban való részvétele miatt Essegvárárt elvette.

1410-ben Rozgonyi István bakonyi ispán volt Essegvár királyi várnagya, feltehetően zálogban is bírta. A XV. században a Rozgonyi és az Essegvári család birtoka volt. Albert király halála után 1440-ben a Szécsi-Czillei-Garai-liga hívei - kiknek élén a néhai Himfy Benedek és Essegvári Margit utódai, Debrentei Himfy Tamás veszprémi prépost és Balázs öccse állt - a várat ostrommal elfoglalták. A lázadást azonban még, ebben az évben Ulászló leverte, így a Himfyek kénytelenek voltak a várat visszaadni Essegvári Pálnak és Rozgonyi Jánosnak. Az Essegváriak ekkor felújították a régi sérelmeik miatti pert, mire a király 1450-ben a várban bírt részüket elvette és Rozgonyi Jánosnak adományozta, aki így egyedüli birtokosa lett Essegvárnak. V. Lászlótól 1457-ben Újlaky Miklós kapta adományba, amely még 1464-ben is birtokába volt. Végül hosszas pereskedés után 1472-ben Újlaky visszaadta Essegvári Györgynek a várat és uradalmát. A várról a XVI. századi török harcok idején nem hallunk, és valószínű, hogy Veszprém elfoglalása után 1552-ben pusztulhatott el annyira, hogy használhatatlan lett. Ezután csak 1641-ben történik említés a várról, amikor Dömölki András az ellen tiltakozik, hogy őt Gorop Ferenc nagyprépost eltiltotta a romos Essegvár használatától. Ezután többé már nem szerepel.

Bakony Déli rész: 48-32/9

Bodajk Kajmáti-pusztai földvár

Magáról a Varjúvár létezéséről több adatunk is van, de források a pontos helyéről nem adnak tájékoztatást. Bodajk-Balinka úttól délre, a kőbánya fölött találhatóak egy körsánc nyomai, és valószínűleg itt állhatott a Varjúvár. Közvetlenül a kőbánya meredek oldalánál, a hegytetőn megtalálható 25-30 méter hosszúságban a még megmaradt árok. A folyamatos kőkitermelés teljesen tönkretette a várat, csak a nyugati részén maradt meg az árok, mely a meredek hegy tetején, a hegygerinc legészakibb pontján található. Az árok mélysége 60-80 cm., szélessége 2-2,5 méter. A kőfejtőként használt meredek hegyoldalon jól lehet látni az árok metszetét. A vár kitűnő helyen épült, mert a hegy alatt a völgyben a történelem folyamán végig fontos út húzódott. Abban az esetben, ha kör alakúnak rekonstruáljuk a várat, akkor átmérője 40-50 méter lehetett. A várról nincs történelmi adatunk. Okleveles adatok szerint a Csanád nemzetség egyik ágához tartoztak a Kajmátiak. 1275-ben Csépan fiai a királytól kapott Eszeny földjüket elválasztották a Szalók nembeliek földjétől. 1338-ban Péter és a fiai a tárnoki földjüket eladták. Ebből a néhány történelmi adatból elképzelhetőnek tarthatjuk, hogy a vár a tatárjárás után épülhetett. Valószínűleg a család eltűnésével a vár funkcióját elveszítette.

Bakony Északi rész: 52-19/8-9

Csabrendek Banyavár

Csabrendek községtől DK-re kb. 2 km-re, a rendeki Csúcsoshegy oldalán külön kiemelkedés tetején áll az ún. Banyavár. Kb. 50 m átmérőjű kör alakú sáncolás és árok egy belső, 30 m átmérőjű gyűrűt vesz közre, mely mintegy 5 m magasra emelkedik s ennek közepén 5 m átmérőjű kör alakú sík rész az erődítmény legmagasabb része, ahol habarcsba kötött kőfalazat omladéka látszanak. Keskeny feljáráttal lehet megközelíteni a legbelső részt.

Bakony Déli rész: 13-18/8

Csesznek vár

A község felett emelkedő sziklás Várhegy tetején találjuk a szabálytalan alaprajzú, kelet-nyugat irányában hosszan elnyúló, belsőtoronyos vár tekintélyes romjait. A völgy délkeleti tövéénél induló út 10-15 m magas sziklához lapulós sikátorban vezet, melynek végében áll - Giulio Turco rajzán két toronnyal ábrázolt - az alsó várba vezető főkapu. A külső várkapu nyomtalanul eltűnt, csak az óratorony mellett találunk alig felismerhető alapfalakat. E kaputól indul ki a várat csaknem szabályos félkörben körülzáró külső fal, amely a Várhegy keleti oldalán épült, különálló hatalmas őrtorony sarkáig ér. A falnak ma már csak nyomai vannak meg. A várkapun belépve az egykori alsó vár fennsíkjára érünk, amelynek nyugati sarkában egy istállóépület állt. A délnyugati sarok védelmére a külső várfalban kisebb négyszögletes őrtornyot építettek, melynek maradványai most is láthatók. A vár udvarát kelet felől, a külső fallal csaknem párhuzamosan húzódó várfal védte, amely a felső vár bejáratánál csatlakozott a felső udvar falaihoz.

Az alsó udvaron át balra kanyarodva az északkeleti sarokban a felső vár egykori felvonóhidás bejárata tűnik fel, amely alatt farkasverem volt. A belső várba vezető sikátorszerű falsoros közepén kisebb híd vezetett a palota felvonóhidás kapujához. A kétemeletes palota nagy része elpusztult, csupán a két vége maradt meg. Minden emeletet 4-4 helyiség foglalt el. Itt találjuk a vár legrégebbi magját, a nagyjából ötszög alaprajzú öregtoronyt, amely a belső épület nyugati végében emelkedik. A különálló, a felső vártól keletre látható magános, kétemeletes tornyot a várépülettel fedett folyosó kötötte össze. A torony és a vár között ma is látható egy falazott oszlop, amely a feltevések szerint a két épületet összekötő folyosó, vagy pedig a felvonóhid támpillére lehetett. A vár vízellátását a felső vár keleti végében levő, helyiségbe zárt, faragott ívben hajló kövekkel bélelt ciszterna látta el, amelyhez egy patkó alakú, vízszűrőként működő kis téglapítmény csatlakozik. Az OMF által megindított régészeti kutatást 1967-1969 között Pámer Nóra régész irányításával végezték, a vár feltárása és helyreállítása még most is folyik, befejezése után újabb adatokkal bővül a vár építéstörténete. A cseszneki vár építésének pontos idejét nem ismerjük, feltehető, hogy IV. Béla király engedélye alapján az itt birtokos Csák nemzetség építette a tatárjárást követően. A helység 1234-ben már szerepel okleveleinkben, míg vára, illetve tornya Koppány Tibor szerint 1263-ban épült. A vár első ízben csak egy 1300-ban kelt oklevélben tűnik fel, amikor Cseszneki János fiai közösen használták. Az 1308., illetve 1323.évi oklevél szerint Cseszneki János unokája, Rédei Fejes János, maga és fia nevében átengedte a várban, illetve annak tornyában bírt részüket a Csák nemzetségből származó Márk mester fia II. István fia, III. Péter és III. István pázmándi birtokaiért „in Castro Chezny et in munitionibus seu turribus in monte aiusdem Cheznyk”. Károly Róbert király három évvel később, 1326-ban III. Pétertől és III. Istvántól csereként vette vissza Csesznek, Csókakő, Gesztes és Bátorokó várakat tartozékaikkal együtt, s értük nekik, valamint örökösöküknek Dombó és Nyék várakat adta azok uradalmaival együtt. Az így lett királyi várat Zsigmond 1392-ben Garai Miklós bánnak és testvérének Jánosnak adományozta cserében a Csesznek és a két Kőszegi várért, a macsói bánóság területén levő váraikért. Amikor Garai Jóbbal a család 1482-ben kihalt, Csesznek ismét a királyé lett, melyet Mátyás 1483-ban kincstárnokának, Szapolyai Istvánnak adományozott. Ennek halála után fia János, a későbbi magyar király örökölte, aki 1526-ban enyingi Török Bálintnak adta. Ferdinánd királynak Buda ellen küldött vezére, Fels Lénárd szállta meg Csesznek, amely 1542-ben 3200 forintért Csaby István egri főkapitány zálogbirtoka lett. Csaby egy év múlva meghalt, a birtok özvegye kezére került, aki 1550-ben királyi őrséget kért a vár őrzésére. Amikor 1552-ben Veszprémet a török elfoglalta, Csesznek végvár lett, melyben 1554-ben 20 lovas és 50 gyalogos katona volt. A török 1561-ben eredménytelenül ostromolta. Győr 1594-ben török kézre került. E hírre az őrség harc nélkül feladta a cseszneki várat, melyet 1598-ban Pálffy, Nádasdy és Schwarzenberg csapatai foglaltak vissza. Csesznek 1605-ben feltehetően meghódolt Bocskainak, 1619-ben pedig Bethlen Gábor vezére, Haller György és Fekete Péter előtt nyitotta meg kapuit. 1606-ban a bécsi, 1622-ben pedig a nikolsburgi béke alapján ismét császári birtok lett.

III. Ferdinánd 1636-ban Esterházy Dánielnek, Tóti Lengyel Jánosnak és Boldizsárnak adományozta a cseszneki uradalmat, amely 1645-ben teljes egészében az Esterházy családé lett. A Wesselényi-féle összeesküvés felfedése után a vár császári kézre került, és német őrséget helyeztek el benne. 1683-ban Thököly Imre seregei szállták meg, de még ebben az évben újra az osztrákoké lett. II. Rákóczi Ferenc csapatai foglalták el 1704-ben, de 1705-ben a császáriak, kiktől még ebben az évben visszafoglalták a kurucok, és még 1709-ben is kezükben tartották. A szatmári békekötés után a hadi jelentőségét veszített vár az Esterházy család birtoka maradt.

A várat 1820 körül villámcsapás okozta tűzvész pusztította el, ezután gondoskodás hiányában romlásnak indult. Napjainkban is folyik a vár rekonstrukciója. Nyáron több hétvégén kulturális programoknak a helyszíne.

Bakony Északi rész :26-22/6

Devecser várkastély

A mai kastély helyén a XV. században egy körülkerített kőháza volt az itt birtokos Csoron családnak. Ez a feltehetően földszintes kúria a Torna-patak ekkor erősen mocsaras, itt-ott kisebb tavakkal szagगतott árteréből kiemelkedő halomra épült. Ezt a kőházat építette át 1532-37 között Csoron András, amikor az egyszerű, 3-4 egymás melletti helyiségből álló épület helyén emeletes várkastélyt emelt. Az egészet kőből, cölöppalánkból készített fallal vette körül. A falakon kívül széles árok húzódott, melybe a Torna vizét vezették. A XVII. századi leírás szerint a vár északi oldalán egy nagy halastó terült el, amelybe egy nagyobb méretű olaszbástya nyúlt, amelybe a később épített öregtorony alapjaiban sejthetünk. A várkastély kapuja a mai bejárat helyén állt. Az udvarban talán fából épült cselédségi lakások, istállók, magtárak, raktárak álltak, míg a kút a palota nyugati sarka előtt volt. Devecser igen régi település, nevét talán Devecser nevű első birtokosától kapta, aki 1045 körül élt. Első okleveles adatunk azonban csak 1230-ból való, amikor Béla ifjabb király megújította és megerősítte nagyapjának III. Bélának a Görögországban vitézül harcolt Lob és Tamás részére adott adománylevelét. Itt „pos Devecher” alakban szerepel, 1262-ben V. István ifjabb király Forró, Devecsert, Fancsalt és más birtokokat Aladárnak, a királyné tárnokmesterének adományozta, mely adományt 1273-ban IV. László király Aladár mester Chete nevű fia részére megerősített. A XV. század elején a Bakos, Cseh, Ugi családok mellett a devecseri uradalomnak legnagyobb birtokosa a Csoron család volt. E család egyik tagja, László, 1439-ben veszprémi alispán, utódja, Gergely, pedig 1478-1483 között viselte e tiszteletet. Valószínű, Gergely húga az a Csoron Kata, aki férjével enyingi Török Ambrussal, Mátyás király udvarnokával királyi adományként kapta 1473-ban Devecser, Pápa, Ugod és Gesztes várakat, tartozékaikkal együtt. A családi vagyon tényleges megalapítója Devecseri Csoron Gergely unokája, a XVI. század első felében élt András volt, aki 1508-ban, II. Lajos koronázása idején alaposan helyben hagyta Bakócz Tamás esztergomi érsek familiárisait.

Emiatt a király összes birtokait elvette és Bakócznak adományozta. II. Lajos azonban 1521-ben Csoron Andrásnak megbocsátott, összes birtokait visszaadta, valószínűleg azért, mert részt vett a parasztfelkelés leverésében, András nem sokkal ezután sümegi várnagy és veszprémi alispán lett. Halála után, az 1560-as években fia János örökölte Devecsert, kinek magtalan halálával Somlót és Devecsert Csoron Anna, gyarmati Balassi István (a költő Bálint bátyja) felesége örökölte. A vagyon másik részre Csoron Margité, Nádasdy Kristóf feleségéé lett. A Nádasdyak kezére jutott részeket Devecserrel együtt 1628 körül az Esterházy család szerezte meg. Devecser 1550-től már részben királyi vár, mert az őrség költségeinek nagy részét a király fedezte. Ebben az időben az őrség létszáma 150 lovas és 100 gyalogos katona volt. Egyetlen várnagynak nevét ismerjük 1558-ból, Csinghy Tamást. Amikor 1593-ban a török Veszprémet elfoglalta, innen is elmenekült az őrség. A bécsi és zsitvatoroki béke idején harmadrendű várként szerepelt. Őrsége a vár alatti városban lakó hajdúk voltak, akik részt vettek a végvári harcokban is.

A vár a XVII.század végén már jelentéktelen erődítmény volt Barcza György parancsnoksága alatt. II. Rákóczi Ferenc szabadságharca után a várra nem volt többé szükség, ezért épületeit magtárrá alakították át.

A várat 1756-ban Esterházy Károly szerezte meg, majd 1790-1799 között K. Zillach tervei alapján barokk kastéllyá alakították át. Ekkor készültek a ma is látható első és második emeleti kökeretes ablakok. További építkezések Esterházy Ferenc végezte 1890-ben, amikor a várfalakat támpilléreivel együtt sok helyütt lebontották. A Fő tér felőli oldalon az itt álló földszintes oldalon új homlokzatot építettek, és a városkaput barokkos vonalú kapuzattá alakították át.

Bakony Déli rész : 23-31/8

Doba Somlóvár

Az első vár keletkezésének ideje ismeretlen. 1092-ből, Szent László idejéből "castrum Somlyó" néven való említése hamis oklevélen alapul, amely 1389-1390-ben készült és 1399-ben írták át. (Ugyanis maga a "Somlyó" névalak is hibás!) Valószínű tehát, hogy Szent László idejében vár még aligha lehetett itt. Feltehetőleg a tatárjárás, tehát 1241-1242 után épült mint királyi vár. Királyi vár 1370-ben és 1380-ban is, amikor Ákos bán a várnagya, aki a mai Szent Márton-kút melletti Szentmártont - a vásárhelyi apácakolostor védelme címén - Somló várához csatolta, 1386-1389-ben ismét visszakerült a királyné birtokába Zámbo Mihálytól, akinél zálogban volt. 1389-1390-ben Zsigmond király a kedvelt, és a vele mindvégig kitartó Garaiaknak: Miklós nádornak és testvérének, Jánosnak és maradékainak adja. 1464-ben Mátyás király a birtokot Kanizsai László kir. lovászmesternek adja. 1464-ben és 1478-ban a vár Veszprém megyei tartozékai: Berzseny, Doba és Torna. Mátyás királyhalála (1490) után Szapolyai István nádoré. A Szapolyaiak 1495-ben Bakócz Tamás egri püspöknek és testvéreinek adják el 12 ezer aranyforintért, amit II. Ulászló 1502-ben hagy jóvá. Somló vára Bakócz Tamás alatt éli fénykorát. Ő építtette át szép várrá, aminőnek romjai alapján el tudjuk képzelni. Ekkor készülhettek a vár faragott ajtó-, ablakkeretei, a szép boltíves és tornyos kápolna. Bakócz Tamás az ország egyik leggazdagabb főpapja volt, aki nagy vagyont harácsoltsága számára. 1498-ban két nagy, több kis ágyú, két seregbontó védte a várat. Bakócz Tamás 1501-ben, majd 1517-ben végrendeletileg unokaöccsének - az erdődi Bakócz név helyett monyorókereki Erdődy nevet felvett -, Péternek hagyta Somló várát és uradalmát, az egyházi vagyomból származott nagybirtok típusos példáját. 1548-ig az Erdődyek birtokolják, amikor is Erdődy Péter - Vörösvár kiváltása miatt - Somló várát és tartozékait a devecseri Csóron Andrásnak elzálogosítja. A mohácsi vész (1526) idején messze vidéken csak Somló vára volt a magyarság egyetlen erőssége, mert Csóron András devecseri várkastélya csak 1530 után épült fel. A hírhedt devecseri Csóronok - védelem címén - agyonzaklatták a szegény jobbágyokat és a vásárhelyi apácákat, zsarnokságuk ellen pedig hiába emelték fel szavukat a Habsburg királyok. 1543-ban Somló vára alatt nagy csata volt a magyarok és a törökök között, melyben mintegy 3000 törököt felkoncoltak. Fiú örökös híján 1597-ben Csóron János leányai osztoznak a vagynon, és e vár, Anna kezével Liszthy Istvánnak jutott. 1597-ben a kincstár a Csóron leányok birtoklása ellen pert indít, ami 1626-ban még tart. A zavaros tulajdonjogi viszonyok miatt romló vár állapota folytán az 1597. évi országgyűlés aggódik Somló várának a töröktől való megvédése tekintetében. Végre az 1638. évi országgyűlés elrendeli, hogy Somló várát, tartozékaival együtt erősítsék meg. Liszthy Istvánné Csóron Anna halála után fia, Ferenc, ennek halála után özvegye, rátóti Gyulaffy Zsuzsanna, majd fia, Liszthy László, a költő uralta. Somló történetében ő volt a legérdekesebb szereplők egyike. 1653-ban jelent meg a mohácsi csatáról szóló kétkötetes verses krónikája, amellyel beírta nevét az irodalomtörténetbe. Állítólag rablólovag volt; gyilkosság, gyűjtogatás, hamis pénz verése, rablás stb. miatt a bécsi törvényszék halálra ítélte és lefejeztette. Somlót Nádasdy Kristófné, Csóron Margit örökösei nyerték el.

A sok tulajdonos kezén szomorú helyzetbe jutott a vár, amely 1707-ben utoljára szerepel mint vár, amikor a hős Vak Bottyán kuruc tábornok az öreg fészket még utoljára rendbe hozatja és hadianyaggal látja el. Rákóczi szabadságharca után a vár stratégiai jellege végleg megszűnik. Ezután Sümeg erősségének fennhatósága alá került, őrseget nem kapott, csupán 1-2 pattantyúst küldtek Sümegről, hogy időnként rendbe hozzák az ágyúkat. Ebből az időből származó leltárjegyzék szerint: "Somlyó várában vagyon pattantyús 1, álgyu két fontos 1, por egy hordóval, circiter két mázsára való, a ahhoz kivántató mind álgyu, mind ólom glóbus." 1721-től Somló vára tovább omladozik. Amíg a háborús idők tartottak, korábbi tulajdonosai, az Erdődyek feléje sem néztek. Amikor a hosszú, és a magyarságra nézve annyira végzetes béke beköszöntött, egyszeribe megmozdultak Somló-vár birtokáért. Előkerítették Bakócz Tamás ajándékozó-levelét, iktató- és zálogosleveleket és pert indítottak a sok részre szakadt Csóron-Liszthy-örökség birtokosai ellen. 1735-ben az Erdődyek a várat a hozzá tartozó birtokokkal (Ság, Bánd, Szergény, Dobi, Csúr, Jánosháza) együtt hatvanhétezer forintért megvették. Erdődy Kajetán gróf építtette fel a vár alatt Doba községben (1820) a pompás és szintén Somló-várnak nevezett emeletes kastélyát. Ehhez valószínűleg sok faragott követ hordtak el a vár anyagából, ami csak siettette annak végromlását. A Somló hegy északi, Dobára tekintő, meredek bazaltpereme fölött egy elkülönült kis bazaltkúpon, sűrű erdővel körülvéve merednek ég felé a vár romjai. A vár nem foglalt el nagy területet. A magas és meredek sziklák jó védelmet nyújtottak három oldalról, a könnyebben megközelíthető déli oldalon pedig elég mély száraz árok és lőrészekkel ellátott magas fal védelmezte. A vár előtt a körülbelül 8 méter széles száraz árok állít meg bennünket amely keletnek szinte függőleges falban végződik, nyugaton beleolvad a meredeken elmélyedő hegyoldalba. Az északi kiugrást, amelyen a vár áll, elég jól elzárta. Híd vezetett rajta keresztül. Ezt az árok közepén gerendák tartották. Itt a híd megszakadt. Tovább már csak a kapu leeresztett felvonóhídján át lehetett a várba bejutni. A kapubejárat még ma is elég ép állapotban van, jól láthatók az egy darab kőből faragott sarokkövek amelyeknek vájatában, az ún. perselyben helyezkedett el a felvonóhíd alsó gerendájának vasas, hengeres végződése. A kapunyílás fölött látható a felvonóhíd csigájának nyílása, jobbra a falban lőrés, amelyen át a kapu melletti toronyból lőni lehetett a kapu ellen támadókat. A kapu alatt belépve, a vár háromnegyed részét körülfogó, fallal övezett sikátorba jutunk. Ennek belső oldalán emelkedik a várépület 6 méternyi magasan. A sikátorban mintegy 25 métert előrehaladva, jobbra, majd ismét jobbra kanyarodunk és az ajtónyíláson át az előudvarba jutunk. Az ajtó közelében magános és a főépület vastag faltömbjével össze nem függő torony emelkedik. Őrtoronynak gondolták a korábbi kutatók, alaposabb vizsgálat után azonban valószínű, hogy inkább lépcsőfeljárt lehetett. A vele szemben fekvő, magasan az udvar szintje fölött látható, és a belső udvarba vezető átjáró lépcsője lehetett ebben a toronyban. Az ajtónál ui. még jól látszik az a két faragott sarokkő, amelyekben a belső udvar felvonóhídjának alsó gerendája forgott. Amikor a felvonóhidat leeresztették, az a lépcsős torony kiugró részére feküdt rá, s így lehetett átjárni a toronyból a belső udvarba. Az előudvart délről a laktanyák magas fala szegélyezi. A kétemeletes - és földszinti helyiségeiben még ma is dongaboltozatos laktanyarész - az őrseg elhelyezésére szolgált. A délre néző falban jó állapotban levő lőrészek láthatók. Az előudvar keleti részét szegélyező várfalban is lőrészek vannak. Az egész udvart ma is vastagon fedi a törmelék, így csak annak elhordása és az eredeti udvarszint megállapítása után lehet majd végleges képet kapni az előudvar méreteiről és részleteinek rendeltetéséről. Ha a kapun át fellépünk a főépület vastag faltömbjére, a bejárat mellett szépen falazott, kagyló alakú órallást találunk. Az itt tartózkodó őr engedte le a belső udvar felvonóhídját. Ilyen órallást, úgynevezett "górét", más várban is láthatunk. Például Sümeg várfalán is áll egy kőből szépen faragott góré. Somló várának falán egykorú feljegyzések szerint "boronafából rótt góré" is állott. A kapu melletti órallás azonban kitűnik igen szépen falazott kagyló alakú tetejével.

E kapu folytatása képpen keskeny, hosszú sikátor húzódott, amelyből a délre nyíló kapun át a belső udvarba juthatunk. A kapuval szemközt a belső udvar déli sarkában elég ép vízfogót, ciszternát találunk, amelyet azonban a látogatók kövel dobáltak tele. A ciszterna két részből állott. Keleti részébe vezetett bele az a szépen faragott kőből készült cső, amelyen keresztül a tetőkről lefolyó esővíz a ciszternába ömlött. A bevezetőcső most is jól kivehető. A ciszternanyílás mellett, a főépület több méter vastag faltömbjében nyílás vezet befelé, amelynek rendeltetése ismeretlen. A ciszternával szemben ajtónyílás vezet abba a helyiségbe, amely fölött Somló-vár jellegzetes tornya emelkedik. Az első helyiséget jó állapotban levő boltív választja el a következő nagyobb teremtől. Ez a helyiség a fölötté emelkedő, hatszögletű, gúla alakú toronnyal, a vár legtöbbit vitatott része. Az összes régi leírások egyértelműen (vagy egymás nyomán) következetesen a vár konyhájaként említik - még Varjú Elemér is - a torony pedig szerintük a konyha kéménye. Többen ugyanis azt állítják, hogy több ausztriai, német- és franciaországi vár hasonló építményei mind konyha céljait szolgálták volna. Ennek a konyha- vagy kéményjellegnek azonban ellentmond az a tény, hogy mind a helyiség, mind a torony belső részének fala sima, fehér vakolattal van fedve, ami még most is ép, azon koromnak vagy füstnek nyoma egyáltalán nem látszik. De a helyiségben sincs tűzhely nyoma, ellenben a boltív, valamint az első helyiségben levő, a falban látható, kézmosás céljaira használható kis medence - lavábó - vízelvezető nyílással - inkább azt valószínűsíti, hogy a vár kápolnája lehetett itt. Az udvar felé néző, valamint a szemben levő falon látható, szépen faragott gótikus ablakkeretek is arra engednek következtetni, hogy valamely parádés helyiség szerepét tölthette be. Minthogy a vár gótikus jellegét a Bakócz Tamás-féle átépítés adta meg, talán közel jár a valósághoz az a feltevés, hogy ezt a helyiséget egykor Bakócz Tamás rendezte be házi kápolnáknak. A torony még külön is méltó figyelmünkre. Nemcsak szokatlan, sokszögletű alakja, hanem főképp anyaga miatt. A vár minden épülete bazaltból készült, a torony azonban mésztufából, vagyis meleg vizes feltörés nyomán kicsapódott mész és kovasavból álló kőzetből. Mésztufát, nagyobb mennyiségben, az ide légvonalban kb. 20 km távolságban levő, farkasgyepűi Csurgó-kútnál találunk, ahol azt ma is bányásszák. Lehet, hogy még Bakócz Tamás hordatta ide, Somló várába a Csurgó-kúttól. Sokkal könnyebb kőzet, mint a vastartalmú, tehát súlyos bazalt. Azonkívül a mésztufa könnyen faragható, kitűnő építőkö. Róma is évezredekken át mésztufából építkezett. Az olaszok ezt a Tivoliből származó építőkövet ma is travertinónak nevezik. A geológusok a tömör, édesvízű mészkövet is így hívják. Mindkét kőzet tehát egyező édesvízi származású, de különböző szerkezetű vagy szövetű. Egyébként a helyiség boltívébe is sok mésztufa van befalazva. Tetején a nyílást ugyancsak faragott és ki-kiugró permi vörös homokkővekből álló szegély fogja körül, erre lehetett ráépítve az azóta már ledőlt csúcs. A toronyban belül lehetett a vár harangja, de ennek nincsenek maradványai, hacsak az alján nagy mennyiségben heverő törmelékből nem kerülnek majd elő ilyenek. A ciszternák közelében a várépület falából négyszögletes kisebb torony ugrik elő. Északi és déli falcsónkjából is egy-egy kisebb ablak faragott és szépen formált bélletének fele-fele áll ki. Ezeket sajnos a közeli leomlás veszélye fenyegeti. A belső udvar keleti végét csúcsíves boltozatú, nyílt csarnok zárja le. A közepén levő négyszögletes oszlop és a jobb oldali csúcsív még fennáll, míg a bal oldalnak már csak fele van meg. 1962-ben azonban kiegészítették a hiányzó ívet, így ma már ledőlésétől nem kell tartani. Innen érünk a már délről ledőlt falú helyiségbe (említettük már, hogy boltívében is sok a mésztufa), amely még a 80-as években épen állott. Mindkét helyiségnek a második emeleten gerendás volt a mennyezete. A helyiségben megtaláljuk az emeletre vezető csigalépcső ma is jól kivehető nyomait, az emeleti részen pedig még mindig látható az egykor ott állott kandalló maradványa. A várfalon túl keletre, a vár tisztításakor előkerült - és ekkor Vak Bottyánról elnevezett - meredek sziklák fölött ott találjuk az eddig egyetlen alaprajzban sem szereplő őrtornyot. Ez kelet felől védte a várat, bár az a meredek sziklák miatt itt nehezen megközelíthető. Inkább figyelőtorony lehetett. Közvetlen kapcsolata lehetett a várral, mert a vele szemben levő várfalon jól látszik az egykori kapu nyoma, amelyen át a toronyból a vár megközelíthető volt.

Ezt később befalazták és valószínűleg az itteni várarkot áthidaló palló vagy híd segítségével jutottak a toronyba. Amint az alapfalak két kiugró részletéből kitűnik, maga a torony is két helyiségből állhatott. A várrom területét 1954 nyarán a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal kitisztíttatta, a falakat rongáló növényzetet, fákat kivágatta, az Országos Műemléki Felügyelőség pedig 1962 nyarán megerősítette a veszélyes, bármikor ledőlhető falrészeket. E munkák keretében megerősítették a szétvált falakat, a meglévő boltozatokat, a ledőlni készülő köveket, úgyhogy egyelőre, legalábbis a lakószárny tekintetében, további romlástól nem kell tartani. A falak konzerválása lassan, de biztosan napjainkban is folyik. Remélhető, hogy rövidesen Sümeg, Nagyvázsony, Szigliget váraihoz hasonlóan a somlói vár teljes feltárására és megvédésére is sor kerül és akkor világosodnak majd meg előttünk a vár építésének és elrendezésének ma még homályba burkolt részletei.

Bakony Déli rész: 36-17/4

Döbrönte Szarvaskő vár

A község felett emelkedő meredek sziklacsúcson állnak a szabálytalan alaprajzú, belsőtornyos, egy nagyobb udvar körüli külső és belső vár maradványai. A belső várból a meredek domb északnyugati sziklás oldalán egy kétemeletes épület egyik fala áll, benne ablakok maradványaival, sarkán hatalmas támpillérrel. Talán a palota és a lakóépület lehetett. A várat a déli oldalról tudták könnyen megközelíteni, ezért itt a védelem megerősítésére többszörös sánc, majd ezek mögött egy hatalmas ágyúrondelta épült. Ezt a trapéz alakú külső várat a rondellával a XVI. században Essegvári Ferenc építette. A rondella alsó, ferde síkú részét félmagasságban hengeres övpárkány zárja le, felette boltozott ágyúlőrés látható. A rondella két oldalán még megtalálható a külső vár falainak egy része, a többi feltehetően a lakosság hordta szét építkezéseivel. Döbrönte a környékre a hatalmas Csák nemzetség ősi birtoka volt, az ugodai vár uradalmához tartozott. Az ugodai Csákok utolsó férfitagja, a szerzetessé lett Móricz, 13320 előtt e birtokot Tördemici Fehér Pálnak adta el, akitől 1330-ban a Szalók nemzetségből származó Himfyek szereztek meg. A várat Nagy Lajos király engedélyével e család egyik tagja, Benedek építette fel. Amikor elkészült, 1367-ben új adományul kapta meg a királytól, aki Szarvaskőnek, „quod nova impositione Zarwaskw appellamus” nevezi. Ez a név azonban később feledésbe merült. A Himfyek állandó rablásaikkal tartották rémületben a környék lakosságát, sőt 1464-ben Debrentei Tamás testvéreivel megrohanta és kirabolta még a pannonhalmi apátságot is. A hírré Mátyás király minden birtokaikat elvette, és Döbröntét más birtokokkal együtt Kanizsai Lászlónak adta. Rövidesen azonban ismét a Himfyeké. 1467-ben már ők adták zálogba 1100 aranyért Szentgróti Jánosnak és Hagymássy Miklósnak. II. Ulászló király 1496-ban Himfy Imrének és leányának Orsolyának adta új adományul a várat és tartozékait, majd amikor Orsolya Essegvári Ferenchez ment feleségül, Döbrönte várat összes uradalmával együtt zálog címen adta vejének. Nádasdy Tamás, a későbbi nádor, amikor 1555-ben összeíratta a dunántúli várakat, Döbrönte még épségben állt. További sorsa azonban ismeretlen, a végvári rendszerben nem szerepelt. Talán egy török támadás során pusztulhatott el. A XVIII. század közepétől lakatlan rom.

Bakony Északi rész: 2-7/1

Fehérvárcsurgó Kisvár-hegyi földvár

A település határában, tőle ÉNY-ra, kb. 4 kilométerre található a földvár. A körülötte lévő, hasonló magasságú hegyektől mély völgyek választják el, csak DNY felől felől csatlakoznak hozzá alacsonyabb dombok, melyek művelés alatt állnak. A hegy K-i, ÉK-i lábánál folyik a Gaja-patak. A Kisvár-hegy oldalai nagyon meredek, helyenként sziklásak, különösen a patak felőli és a D-i oldalon. Egyetlen támadható pontja a DNY-i oldal, ahol 6-8 méter mély vízmosásból kialakított árokkal védekezettek. Ezt erősítették meg jobban egy 2 méter magas sánccal is. A terepbejárás során összegyűjtött leletanyag alapján a kora vaskori un. Hallstatt kultúra egyik közösségének települési központját hozták létre ezen a helyen.

Bakony Északi rész: 52-17/5

Gyepűkaján földvár

A községtől DK-re, a pusztaszentegyházi templomromtól ÉNy-ra 130-150 m-re, közvetlenül a Marcal patak jobb partjának szélén egy kisebb méretű, sáncokkal megerősített földvár maradványa látható. A sáncmű nagysága kb. 12 x 15 m. É-i és K-i oldalán a sánccsok mélysége még ma is eléri az 1,5 m-t. Ny-i oldalával közvetlenül a patakpartra támaszkodik. A fűvel erősen benőtt területen felszíni anyagot nem találunk. Az erődítmény jellege alapján azonban törökkori földvárnak véljük. A kajáni várról Könyöki József is említést tesz. A földvárat elsőként Mészáros Gyula fedezte fel

Bakony Déli rész: 23-16/7

Hegyesd vár

A község határában magánosan emelkedő 281 m magas bazalthegy tetején állt egykor a kis területű, 1 m vastag falakkal épült szabályos alaprajzú Hegyesd vára. Csigavonalban haladó, szerpentinút vezetett fel a csúcson épült lakóépületekhez. Az út külső peremén kis alapterületű védőtornyokkal erősített fal húzódott, amelyet feltehetően több kaputorony szakított meg. A Birkenstein-féle képen egy többemeletes lakóépület figyelhető meg. A vár helyzeténél fogva csak gyalogság befogadására volt alkalmas, lovasság falai között nem tartózkodott. A hegykúpon a vár alapfalai ma is megtalálhatók. A vár első írásos említése 1329-ből való, amikor Veszprémből jelentették Károly Róbert királynak, hogy az ajkai nemesek Bánd hegyesdi várnagy „Comitis Band, Castellani uestri de Hygusd” ajkai birtokrészt visszaadták. Az 1335. június 26-i oklevélben, amely szerint Bánd mester Ajkai Jánossal és Sixtussal osztályos egyezsége lépett, már Vörös Bánd „magistrum Band rufum, Castellatum Hegesd” néven szerepel. A királyi vár feltehetően még 1387 előtt jutott a Peleskei család birtokába. Ugyanis ebben az évben a vasvári káptalan jelentette István nádornak, hogy ítéletlevele értelmében visszaiktatta Peteske és Hegyesd várat, s tartozékait birtokába Peleskei ákos fiainak Mikének és Lászlónak özvegyeit. Egy 1389-ben kelt oklevél szerint. Prodavízi Ákos mester volt a vár ura, de 1396-ban Mikes mester özvegye és leánya parancsol benne. Az átmenetileg ismét királyi kézre került várat I. Lajos felsőlendvai Herczeg Péterrel cserélte el, majd Zsigmond király 1426-ban Herczeg Péter Anna nevű leányát, Széchenyi László majd Perényi Péter országbíró özvegyét erősítette meg a vár birtokába. 1431-ben azonban Széchenyi László fia László birtoka, aki a várat 1433-ban 1500 forintért zálogosította el Rozgonyi Simon veszprémi püspökkel. Újlaki Miklós erdélyi vajda a macsói bán tulajdonában volt 1451-ben; birtokában 1453-ban V. László király megerősítette. Mátyás király parancsára a kapornoki konvent 1460-ban Paczmani János fia Tamást, hegyesdi várnagyot zálog címén iktatta be a vár és tartozékainak birtokába. II. Lajos király 1525-ban ákosházi Sárkány Ambrusnak adományozta, aki 1543-ban vejének, Mezőlaky Ferencnek adta. A vár még 1554-ben is Mezőlaky tulajdonában volt, aki később belépett az egyházi rendbe, zalavári apát lett. Hegyesd ezután valamelyik Sárkány leány hozományaként a Czobor család tulajdonába került. A török 1561-ben foglalta el Hegyesd várát.

A várat 1562 áprilisában Gyulaffy László, Magyar Bálint és Salm győri főkapitány vezette csapatok foglalták vissza. Majd Salm földig romboltatta. Többé nem épült fel.

Bakony Déli rész : 28-9/8

Iharkút Tevelvár

A várat a legendák szerint a tatárok elől menekülő teveliek építették – innen a neve – de a Bakony más földvársáncaihoz hasonlóan ez is őskori erősség lehetett. A lejtős, erdős gerinctetön keresztben húzódó 3-4m magas dolomitkavics sánc és mellette vonuló árka alsó része elmosódott, a vasút építésekor átvágták.

Bakony Északi rész: 10-10/5

Jásd Márkus vára

A Gaja patak völgye felé meredek partban végződő enyhe lejtőjű terasz szélén fekvő földvárat a teraszos domboldal többi részétől igen jó állapotban megmaradt, félkör alakú kettős sáncárok választja el.

A földvárról szóló tudósítások több tévedést tartalmaznak. Turcsányi A., aki a lelőhelyet csak hallomásból ismerhette, tévesen két kör alakú földsáncról tesz említést. Mihály I. szerint a "vallum romanum"-nak csak a fele maradt meg. Laczkó D. feljegyzéseiben arról olvashatunk, hogy a földvár felét a Gaja elmosta. A földvár részletes adó és alaprajzát, valamint metszeteit közlő Faller J. is úgy véli, hogy a földvár É-i, meredek partját a Gaja elmosta. Terepbejárásunkkor megállapítottuk, hogy a belső sánc 2 - 3 m-re a part előtt végződik, tehát a földvár területéből a víz semmit sem mosott el.

A földvár korát ásatás nem tisztázta. Ezért minden alap nélkül vélik késő bronzkorinak, keltának, vagy rómainak, esetleg népvándorláskorinak. Laczkó D. kérdő jelesen népvándorláskorinak meghatározott cserepeket gyűjtött. Terepbejárásunkkor néhány apróra törött Árpád-kori cserepet találtunk. Nováki Gy. kisméretű középkori lakótornyot védő sáncnak gondolja. A papkeszi Kalaposvár analógiája alapján - előzetesen - valóban Árpád-korinak határozhatjuk meg.

Bakony Északi rész: 37-14/6

Kincsesbánya Kopasz-hegyi földvár

A fehérvárcsurgói víztározó D-i végénél található. A környezetéből 70 méterre kiemelkedő, három oldalról felszökő, 201 méter magas dolomitbérc uralja a Gaja-patak völgyét. Már messziről látható a hegyerinc É-i végén található erődítés. A háromrészes vár teljes hossza 125x130 méter, szélessége 10-20 méter között mozog. Északról és keletről nagyon meredek hegyoldal határolja, nyugatról pedig sziklafal. Egyedül délről, a hegyerincen lehet megközelíteni. A déli és a középső rész között két igen markáns árkot vágtak a dolomitba. A 2, illetve 3 méter mély árok nehezen megközelíthetővé teszi a központi területet, amely ugyancsak egy árokkal van elválasztva az északi résztől. Ennek az ároknak a mélysége 4 méter. Mindhárom részt 8-9 méterrel lejjebb terasz veszi körbe 4-5 méter szélességben, kivételt képez a déli oldal, ahol a bejárat van illetve a nyugati oldal, ahol felesleges a meredek sziklafal miatt. A vár funkciójára, valamint datálására Kralovánszky Alán egy, a környéken 1967-ben végzett ásatása segített választ adni. A völgyben az új gátépítés előtt végzett leletmentés egy földgátat és egy öntött technikájú kőfalat határozott meg. Ez alapján megállapították, hogy a középkori Fehérvár vízellátását biztosította, a zsilip védelmét pedig a felette húzódó Kopasz-hegyen látták el. Ez a feltételezés azonban addig semmiképpen nem bizonyított, amíg a hegy tetején is nem történik régészeti ásatás.

Bakony Északi rész: 55-15/9

Kincsesbánya Vaskapu-hegyi földvár

A vár külső jegyeit megvizsgálva és annak alapján, hogy a domb aljában középkori falura utaló leletek kerültek elő, feltételezhetjük, hogy a szakirodalom által kisvárnak nevezett erődítmény típussal állunk szemben. Nagysága, szerkezete, földrajzi elhelyezkedése, a középkori faluhoz való viszonya mindenképpen ezt támasztja alá. Természetesen ez csak hipotézis, de addig, ameddig semmilyen más régészeti vagy történelmi adat nem kerül elő, nincs más lehetőségünk. A vár birtokosának személye is teljesen ismeretlen, de ha elfogadjuk, hogy a vár létezése 1326 elé tehető, akkor ez a terület teljes mértékig beleesik a nagy kiterjedésű Csák-területbe. A környékről Csák-birtokokat ismerünk, tehát feltételezhetjük, hogy ez a vár is valamelyik ág kezén volt. A XIV. század elején ez a terület is átkerült Károly Róbert vagy szövetségese tulajdonába, vagy a vár elvesztette jelentőségét, funkcióját, mint sok hasonló típusú erődítmény ebben a korban.

Bakony Északi rész: 55-14/1

Nagyvázsony Vázsonykő vár

A szabályos téglalap alaprajzú, külsőtornyos vár a Séd patak partja mentén, egy alig kiemelkedő dombon épült. A vár magva a XV. századi eredetű, egykor 25 m magas, 10x12 m méretű, alul 2-2,5 m, felül alig 1 m vastag falú négyzetes lakótorony, az ehhez északról csatlakozó kőfallal körülvett várudvar és a keletről bevezető kaputorony. A lakóépületbe az első emeleten nyílt, csapóhídként leengedhető külső ajtón keresztül lehetett bejutni, ahonnan csigalépcső vezetett a felső emeletre, de ugyaninnen lehetett a kúttal ellátott földszinti részbe leereszkedni. A torony tetejére később épített ágyúterasz helyén eredetileg feltehetően faszerkezetű védőfolyosó lehetett magasba nyúló sátozottóval. A lakótorony második emeletén a lovagterem, a harmadik egy kisebb előtérből nyíló női lakosztály és a déli homlokzat elé kiugró árnyékszék épült.

Ezt a magot vízesárok vette körül, amelyben csapóhíd vezetett keresztül. A városban fakadó vagy az ide vezetett forrás vize látta el az udvaron épült vízgyűjtőt is ivóvízzel. A vár bővítése Kinizsi Pál nevéhez fűződik, bár erről írásos emlékünknél nemigen maradt. Az építkezések során a lakótorony körül mintegy 20-30 méteres körzetben észak felé kimélyítették a talajt, és az innen kitermelt földből a vár nyugati oldalán 10-15 m magas földsáncot emeltek, melynek belső oldalát rézsűs támfallal erősítették meg. Ezután megépült az északi, majd a déli külső fal, melyeket ugyancsak támpillérekkel biztosítottak, és végül elkészült a keleti várfal is. Az így kialakított 48x65 méteres területen belül megépült a lakótoronyhoz L alakban csatlakozó kétemeletes palota. A palota pontos beosztását nem ismerjük, de bizonyos, hogy a várudvarról díszlépcső vezetett az első emeletére. Egy-egy szinten 4-6 nagyobb méretű helyiség volt. Itt helyezkedett el a lakótoronyból ide telepített lovagterem és az első emeleten a házi kápolna. A lakóhelyiségek előtt többszintű, 4-5 m szélességű, körbefutó védőfolyosó húzódott, melynek falaiban keskeny lőréseket vágtak, és az épülettömb négy sarkán egy-egy kerek alaprajzú külső tornyot emeltek.

Feltehetően 1490 után épült meg a nagyjából patkó alakú, két emeletes magas - barbakánszerű - kapuvédőmű, bejáratát egy keskeny, kétemeletes kiugró kaputorony védte, amelyhez az előtte levő árkon át, cölöpökön nyugvó fahíd vezetett. Az övező árok szélén és a várfalak külső síkja mentén palánkfal húzódott. Nagyvázsony és vidéke a Vázsonyi (Vezsenyi) nemzetség ősi birtoka volt, e nemzetség már a XII. században szerepelt okleveleinkben.

A vár, illetve annak lakótoronyának építése is e nemzetség nevéhez fűződik. Az építés pontos idejét nem ismerjük, de tudjuk, hogy Vezsenyi László Mária királynétól 1384-ben kapott engedélyt arra, miszerint barnagi birtokán, a Szabad-hegyen várat építhessen. A Zádorvár építését a veszprémi káptalan 1386-ban per útján leállította és bár az ezt követő évtizedben az építkezés folytatódott, a majdnem kész várat rövid idő után elhagyták. Az ezt követő években Vázsony mellett felépítették a ma is látható vár magvát képező lakótornyot, az övező falakkal és a kaputoronnyal. Vázsonykő az 1437-es várösszeírásban még nem szerepelt.

A vár első ízben csak 1469-ben fordult elő okleveleinkben „castrum Wasonkew” alakban Udvary Pál várnagysága idején. A család utolsó férfitagja Vezsenyi László volt, Mátyás király hű embere, aki többször járt Rómában, Velencében követként, 1472-ben meghalt. A királyra szállt vázsonyi birtokát Mátyás kedvelt vitézének, Kinizsi Pálnak adományozta. Kinizsi hűségesen szolgálta a királyt, Mátyást, részt vett a moldvai hadjáratban, 1471-ben visszafoglalta Nyitra és Hubina várakat a lengyelektől, 1476-ban, mint Nándorfehérvár kapitánya részt vett Szabács visszavételében, a következő évben az ausztriai hadjárat egyik hőse volt. 1478-tól a déli részek főkapitánya lett, egyben temesi főispán is. Kenyérmezőnél mérte a legnagyobb vereséget a törökökre, akik kénytelenek voltak 1483-ban békét kérni. De hiába volt minden vitézsége, őt is utolérte a halál 1494. november 29-én. A vázsonyi pálos templomban temették el, vörös-márvány sírkövét felesége Magyar Benigna készítette. Benigna asszony nem sokáig maradt özvegy, mert alig fél év múlva Kamácsáci Horváth Márkhoz ment feleségül. Horváth 1508-ban meghalt, és Benigna a következő évben már Kereki Gergely felesége lett, aki okmányhamisítástól kezdve templomfosztogatáson keresztül a rablógyilkosságig minden bűnt elkövetett. Végül is 1519-ben saját felesége gyilkoltatta meg Kerekit. A férjgyilkost a bíróság halálra ítélte, és vagyonát elvette, de II. Lajos király Kinizsi Pál érdemeire tekintettel megkegyelmezett neki. A vár a mohácsi csatavesztés utáni időben elhagyatottan állt, amikor 1527-ben Szapolyai János Bodó Ferencnek Kinizsi egykori várnagyának, 1528-ban pedig Ferdinánd király a Horváth testvéreknek adományozta. Vázsony a török terjeszkedés során fontos végvár lett, és a pápai vár kapitányának volt alárendelve. A XVI. század végén 1593-ben Veszprém elestének hírére az őrség a várból elmenekült, és így a feltehetően török kézre került. Nem sokkal később azonban ismét a magyaroké, akik 1605-ben Bocskai István hajdúi, majd 1620-ban Bethlen Gábor hadai előtt nyitották meg a vár kapuit. A XVI - XVII. századi építkezések idején került sor a lakótorony legfelső faszerkezetes szintjének kövel történő átépítésére, ezáltal egy emelettel való magasítására. A barbakánt megerősítették, a falakat kb. 2 m magas földfallal vették körül, melyet cölöpsorral és vesszőfonással rögzítettek. A Horváth család kihaltával 1649-ben a várat Zichy István szerezte meg, de benne továbbra is királyi őrség maradt. Thököly kurucai Barkóczy Ferenc vezetésével 1683-ban elfoglalták. II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején még játszott némi szerepet, de ennek leverése után megszűnt minden hadi jelentősége. Később a lakótoronyban börtönt létesítettek, majd 1756-ban egy pálinkaégető vette bérbe. A vár karbantartásával senki sem törődött, és 1856-ra már csak a torony állt, annak zsindeletetejét 1857-ben tűz pusztította el. Ettől kezdve a torony még épen maradt helyiségeiben kiöregedett cselédek laktak, ahonnan az utolsó 1955-ben költözött ki.

Bakony Déli rész: 42-17/9

Nagyveleg Várhegy

A Nagyveleghez kapcsolódó első írásos emlékekkel 1230-ból először találkozunk mikor is Csák Ugrin öccse Csák Miklós várait visszaköveteli. Egyike a legrégebbi községeknek. Nevét valószínűleg arról a Velek (Veluk) vezerről kapta, akiről Béla király névtelen jegyzője sokszor megemlékezik: „Árpád vezér legnemesebb vitéze volt Velek”.

A következő írásos feljegyzés 1439-ben Erzsébet királyné iktatási parancsában olvasható. 1458-ban Mátyás király megerősíti Ulászló levelei alapján a Rozgonyi örökösök birtokukban, az erről szóló okiratban Nagy Veleghe neve is szerepel. 1498-ban a keresztiesek elleni harcban feljegyzettek nevei között szerepel Marton Pál, Vincze Balázs veleghei jobbágyok neve is. 1691-ben I. Lipót a kincstárra szállt csókakői uradalmat minden hozzátartozóival együtt báró Hochburg János fő hadiszállítónak adományozta.

A török kivonulása után 40 családot hívtak ide, Trencsén megyei tótokat, Vas és Veszprém megyei magyarokat, megígérve számukra a szabad vallásgyakorlatot.

A Nagyvelegi várának nyomait ma már nem találjuk.

Bakony Északi rész:

Pápa vár

Pápa, e a különleges szépségű dunántúli kisváros Veszprém megye északnyugati részén, a Bakony hegység és a Kisalföld találkozásánál, az ún. Pápai-síkságon fekszik. A város és környéke kedvelt kirándulóhely, a patinás város műemléki értékei, a Bakony szépsége és klímája mind-mind vonzóak és pihenést nyújtanak a turistáknak.

A település keletkezése és nevének eredete tekintetében a történeti irodalomban többféle okfejtéssel találkozhatunk. Bél Mátyás, majd Gyurkovits György is feltételezte, hogy a település Pápa néven a XI. században fennállt, de erre nézve hiteles adatot nem talált. E feltételezést látszanak megerősíteni az Engel által szerkesztett Magyarország története című könyvben említett tények, melyek szerint 1051-ben III. Henrik I. Endre király ellen Pápán át vezette hadait. A város kialakulásáról és nevének eredetéről számos monda is keletkezett. Az egyik szerint e város helyén található István „mint leendő király” Asztrik apáttal, aki Rómából visszaérkezve felmutatja a II. Szilveszter pápától hozott koronát, melynek hatására István így kiáltott fel: „*Ecce Papa misit mihi Coronam!*”, „Íme a pápa nekem koronát küldött! E szerint tehát Pápa István királytól kapta nevét a koronázás évében, az időszámítás utáni 1000. esztendőben. Egy másik népi elképzelés szerint István mint gyermek, itt szólítja atyját először papának, melynek emlékére Géza fejedelem e helyet Pápának nevezi el. Talán e két kedves példa is elegendő a népi képzelet gazdaságának igazolására. 1138-ban szerepel III. Béla oklevelében, mikor is a király 3 malmot ajándékozott a zirci apátnak. Az 1225. évi oklevél Smaragdus pápai esperest említi, ekkor tehát már főesperességi székhely. A tatárjáráskor a legenda szerint a lakosság a Bakony Pápavár nevű hegyére menekült.

Zsigmond a királyi várföldet a Garai családnak adományozta 1389-ben, így a város az ország egyik legvagyonosabb családjának a birtokába jutott. Zsigmond 1401-ben Pápara hívta össze a főrendeket, amely főrendi gyűlésen a király Garai Miklóst a nádori székbe emelte. A pápai ár első okleveles említések, 1441-ben még csak „castellum”, de 1444-ben már „castrum Papa” néven szerepel, majd 1450-ben és 1452-ben várnagyát, Némai Kolos Jeromost is megemlíti. 1482-ben kihalt a Garai család, s ezzel Pápa királyi várossá lett. Mint királyi város Mátyás király adományaként kerül a Zápolyák kezébe. A város főura Zápolya Imre, majd halála után Zápolya István nádor lett. Zápolya István után Zápolya (Szapolyai) János, a későbbi magyar király lett Pápa ura.

Pápa vára a törökök támadásai ellen, Kassától a horvát tengerpartig kiépített hatalmas védelmi övezet jelentős őrhelye lett. A védelmi öv Duna és Balaton közé eső szakaszának fontos láncszeme lett Pápa vára, Győrrel és Komárommal együtt. 1554-ben Pápa lett a főkapitányság székhelye. A pápai várnak ekkor Enyingi Török Bálint volt a kapitánya, aki Buda várának 1541. évi elestekor török fogságba került. Amikor Török Bálint özvegye utasítást kapott a pápai vár erősítésére, férje íródeákját, Martonfalvay Imrét kérte fel várkapitánynak. A megerősített vár két ízben is ellenállt a törökök ostromának, viszont miután Győr 1594. szeptember 29-én meghódolt Szinan nagyvezérnek, és annak fia, Hassan beglerbég Pápa ellen indult, a vár parancsnok nélküli őrserege és a lakosság fejét veszítve menekült. Pápa vára 1594. októberében lett a törökök zsákmánya, s három évig volt török kézen. Miksa főherceg török elleni hadjárata alkalmával 1597. augusztus 19-én foglalta vissza. A visszafoglalás után az ide helyezett idegen zsoldos katonaság a szigorú fegyelem miatt fellázadt, a vár kapitányát, Maróti Mihályt, két hadnagyával orvul elfogták, a várost kirabolták, és a várat a töröknek felajánlották, akik azonban azt nem fogadták el. Mátyás főherceg Schwarzenberget bízta meg a lázadás leverésével, aki a vár ostromakor életét vesztette.

Utódja, Nádasdy a várat elfoglalta, a lázadókat elfogta és vezéreiket karóba húzatta. A várat 1605-ben Bocskai István fejedelem vezére, Németh Gergely foglalta el, majd 1620-ban Bethlen Gábor vezéreinek, Fekete Péternek és Haller Györgynek hódolt meg az őrség. Ezt követően 1683. július 13-án - a Bécset támadó hadművelet részeként másodszor és utoljára Pápa ismét török kézre jutott, de még az évben felszabadult. Ezzel befejeződött a pápai végvárnak a törökellenes harcokban oly fontos szerepe, majd még egyszer és utoljára a Rákóczi-szabadságharcban jutott jelentős szerephez, amikor a kurucok dunántúli főkapitányságának székhelye lett.

1528-ban Thurzó Elek protestáns főúr lett a vár és a város földesura. A reformáció az ő pártfogása mellett terjedt el Pápán. Ebben a században még két jelentős evangélikus lelkész neve ismert: Sztáray Mihályé és Huszár Gálé. A protestantizmus előretörését jelzi, hogy a ferencesek 1559-ben távozni kényszerültek Pápáról. Ettől kezdve a reformáció gyorsan erősödött, 1585-ben a reformátusoknak már elismert főiskolájuk volt. A reformáció megerősödése után a református egyház tekintélyes szerepet játszott Pápán. Híres főiskolája mellett nyomdát is létesítettek. E nyomdában 1577. február 13-án fejezték be a Heidelbergi Káté-t, mely Pápán az elsők között kinyomtatott könyv egyik magyar nyelvű kiadványa. A könyv címe: *A keresztény hitről való Tudománnak Rövid Kérdésekben foglaltatott Sommaia. Nyomtatott Pápán 1577.*

A XVII. század első felében tovább növekedett a pápai református egyház jelentősége, lassan a dunántúli református egyházkerület szellemi központja lett. Tekintélyes helyzetét megtartotta még akkor is, amikor a református földesúr helyére a római katolikus Esterházyak kerültek. Maga gróf Esterházy Miklós a dunántúli ellenreformáció vezére volt, de Pápa vallási ügyeibe nem avatkozott bele. 1628-ban azonban zálogba adta pápai birtokát Csáky Lászlónak, aki megindította Pápán az ellenreformációt. A Lipót császár ellen irányuló összeesküvés után 1671-ben Pozsonyban rendkívüli törvényszéket állítottak fel és számos protestáns lelkészt és tanítót felségárulási perbe fogtak. A reformáció és ellenreformáció korában a vallási viszályok ellenére általános fellendülés tapasztalható az ipar és kereskedelem terén is.

Pápa lakossága a hon őhajtott szabadságát remélve szintén Rákóczi híve lett, és anyagilag is támogatta a kurucokat. A kurucok jelenléte nem tartott sokáig Pápán. Amikor Pápa ellen vonultak, gróf Esterházy Antal, Pápa földesura, császári ezredes a vár 400 fonyi őrségével együtt, harc nélkül megadta magát. Esterházy is felesküdt Rákóczira és annak híve maradt élete végéig. Az 1707-es esztendő újabb császári támadást hozott, s a csapatok augusztus 14-én bevonultak a védtelen Pápára. A kurucokat támogató Pápát a győztesek „bűnös” városnak nyilvánították, ezért Pálffy és Rabutin császári seregei, főleg a szerb huszárok úgy felégették, hogy csupán két épület maradt épségben a mai Fő téren.

Amikor 1752-ben a város megakart szabadulni a katonaságtól, kieszközölte a megmaradt vár lerombolását. Ezt maga a birtokos Esterházy Károly egri püspök hajtatta végre, és a vár anyagának felhasználásával felépítette a ma is látható kastélyt. A várból ma már csak igen csekély maradványok találhatóak a város egyes házainak pincéiben és udvaraiban.

Pénzesgyőr Somhegyi kőszánc

Pénzesgyőrtől északra, a 653 méter magas Nagy-Somhegy tetején, az északi lejtőn vonul a 8 méter széles, átlag 1 méter magas kőszánc 550 méter hosszúságban. A sáncot a terepen összegyűjtött kövekből, szikladarabokból rakták. Középső táján egy párhuzamos második sánc ágazik el 60 méteren keresztül. Ritka bronzkori erődítmény. **Jelenleg zárt terület, nem látogatható.**

Bakony Északi rész: 19-10/2

Porva-Páliháláspuszta Generál erdei földvár és halomsírok

Bronzkori sírhalmok találhatóak a Pálihálásról Tündérmajoron át Zircre vezető gyalogút mentén is. A múzeumi adattár följegyzése szerint: "Pálihálásról Tündérmajorba egy gyalogút vezet a szántóföldeken át.

Itt a pusztától K-re a szántók között, a házaktól ötszáz lépésre van egy erdőparcella. Ezen át vezet a gyalogút. Az erdőparcella elején a gyalogúttól jobbra és balra négy halomsír van.

Magasságuk átlag 1-1,5 m, szélességük 10-12 m. Jórészt kőből vannak összerakva. Répás, volt erdész jazig síroknak vélte, és ilyenekként jelentette be a múzeumhoz." Bronzkori sírmező terül el Porva-Széalma között is. A múzeumi jelentés ezt mondja róla: "Kehrer Gyula veszprémi gimnáziumi tanár közölte, hogy a sárga jelű turistaút festése során sírhalmokat látott. E területet legegyszerűbben Széalma-pusztáról érhetjük el. A pusztáról indulunk Bakonybél felé a sárga jelzésű turistaúton, amely a tó mellett vezet el. A szántásokon túl, egy kis erdőparcellában, a sertésszállás mellett lemegyünk a völgyön. és 10 perc alatt elérünk az erdőszegélyhez. Belépve az erdőbe két perc alatt a sírmezőnél vagyunk. Lenyűgöző látvány a Száraz-Gerence szépalmai ága bal partjának enyhe terepén, az erdő szálfái alatt a nagy kiterjedésű sírmező. A turistaúttól jobbra 8, balra 65 sírhalom van. Ezek közül csupán néhányat bolygattak meg a kincskeresők. A sírhalmok magassága 1-3 m, szélessége 10-15 m. A sírhalmok elhelyezésében bizonyos rendszeresség látszik. A sírhalmok száma változhat. Az egész kép szinte azonos a légvonalban kb. 1,5 km-re elterülő százalmi sírmezővel.

Szinte érthetetlen, hogy ez a pompás őskori sírmező eddig ismeretlen maradhatott." Egy másik őskori sírmezőt talált dr. Kiss Ákos 1954. jún. 27-29 között végzett bakonyi kutatóútja során a Porva-Pálihálásról Bakonybél felé vezető gyalogút mellett a pusztától 1200 m-re. Négy, kb. 10m átmérőjű és hét kisebb terjedelmű, részben bolygatott sírt számlált meg. A múzeumi jelentésben ez szerepelt róla: "Pálihálásról az erdőszlak mellett az erdőbe vezető jó makadám úton elérjük az erdő szegélyét. A bekerített csemetekert mellett tovább megyünk kocsúton az első nagy kanyarig A kanyar közepe táján jobbról látjuk meg a bakonybéli gyalogutat, amely a Némakút-forrás mellett vezet el. Már a kocsútról látható a középkorú bükkök között 4 nagyobb (1,5 m magas, 10-12 m széles) és 10 kisebb (50-70 cm magas, 8-10m széles) őskori sírhalom. Két nagyobb és egy kisebb feltétlenül bolygatott. Telephelyük feltehetően a Némakút-forrás mellett volt, mert vizet csak itt találhattak, és ez a sírmező szomszédságában van. Igen érdekes, és Porva őskori emlékekben való gazdagságára fölöttébb jellemző az a kataszteri följegyzés is, amely arról tesz említést, hogy Porva-Páliháláson, a Generálerdőben, ill. annak platóján, őskori földvárat - mondja a jelentés - a Pálihálásról Szépalmaig húzódó nagy nyiladékból, a Szilas-árok után, a diófáktól balra, az erdőben vezető borzavár-somhegyi gyalogút mellett leljük meg. Legjobb megközelítése azonban Széalma majorból van. (halmok) a sok bolygatástól nehezen ismerhetők fel. A majorból a Pejacsevich-Mikó család sírkertje felé megyünk.

A sírkert előtt az erdőbe egy sokat használt gyalogút és egy erdei út vezet. Ezen kb. 1 km után érünk fel a platón, ahol egy erdei tisztás mellett, fák között, az úttól jobbra pillantjuk meg a földvárat. A földvár szabálytalan nyolcas alakú. Belső magassága átlag 5 m. A sánc kívülről 2m magas. Szélessége, hossza 30-40 m. A Bakonyban egyedülálló a létesítés módja, a gödörszerű megoldás. A földvárnak a tisztás felé eső része körül széles külső sáncárkot ástak. Ez feltehetően a víztároló szerepét is betöltötte. Egy szakaszában most is csapadékvizet tárol. A földvártól D-re ismeretlen célú, nagyobb terjedelmű, a földvárhoz hasonlóan ásott területrész van. Elszórtan tumulusok (halmok) a sok bolygatástól nehezen ismerhetők fel.

Bakony Északi rész: 20-13/9.

Porva Keselő-hegyi I földvár

A Keselőhegy ÉNy-i szélén, a Hódos-ér és ennek mellékvölgye, a Kőfejtő-árok közötti enyhén lejtő földnyelven terül el. A belső terület hossza 355 méter, szélessége kb. 230 méter. Oldala körben nagyon meredek, helyenként sziklás, csak a DK felé folytatódik felfelé az összekekenyedő gerinc. Alsó, É-i végében egy sánc 40 és 65 méter hosszú szakasza közötti kapunyíláson meredek feljáró vezet fel.

Felső, DK-i végét magas, kettős sánc zárja le 90 méter hosszúságban, köztük mély árokkal, majd egy 47 méter hosszú előtér után még egy alacsonyabb, 65 méter hosszú sánc következik. Mindhárom sáncon kapunyílás van, ez az un. „Vaskapu”.

A sáncok földből készültek, csupán a „Vaskapu” környéke tartalmaz némi kőanyagot. A magaslati telepet a kora bronzkorban az un. „Kisapostag kultúra” népe kezdte építeni. A „Vaskapuvál” és az É-i sáncárokkal, már az utánuk jövő un. „Dunántúli Mészbetétes Kerámia” népe erősíthette meg a települést. A későbbi korszakokban nem éltek itt emberek.

Bakony Északi rész: 21-21/1

Porva Keselőhegyi II földvár

A sánc a Keselőhegy egész felső részét magába foglalja. A hegyet körös-körül megszakítás nélkül sánc védi, amely helyenként már alig ismerhető fel. Alakja szabálytalan, a hegy domborzatához alkalmazkodik. Kerülete 5030 méter, legnagyobb átmérője 1550 méter. Az ÉNy-i és a DK-i oldalán egy-egy kapunyílás van, mely utóbbi a Kopasz-hegy felé nyílik, mellyel egy feljebb fekvő keskeny gerincen lévő mesterséges töltés-út, az un. „Ördög-gát” köti össze. A sánc belső területén egy bővizű forrás, a Csörgő-kút fakad. A leletanyagok szerint a későbronzkori un. „Urnamezős kultúra” népe birtokolta a földvárat.

Bakony Északi rész: 22-21/8-9

Porva Keselőhegyi III földvár

A hegy ÉK-i szélén a Csörgő-patak baloldalán meredek oldalú kis hegynyelv nyúlik ki a Cuha-patak fölé, a végét függőleges sziklafal övezi. Ezen kisméretű, kétrészes vár nyomai láthatók. A vár belső része a hegynyúlvány végét foglalja magába, hossza 20, szélessége 14 m, egy sziklába vájt árok védi.

A vár külső része kissé magasabban fekszik, hossza 26, szélessége 15 m, ezt a hegy többi részétől két árok és közben egy sánc védi. Ettől további 65 méterre egy sekély, rövid árok látható, de ennek rendeltetése bizonytalan.

Nováki Gyula a következőket írja az 1963-ban történő feltárásról: „A nagyon vékony földréteg alatt a szikla következett, csak egy kis kötőanyag nélkül rakott faltöredéket és egy kis pincefélét találtunk a sziklába mélyítve.

A védőárok belső oldalán vakolt falmaradvány került elő. A külső várba húzott próbaárkok eredménytelenek voltak. A belső részben sok középkori cserép, néhány vastárgy (nyílhegy, kulcs) és egy pecsétgyűrű került elő, melyek arra vallanak, hogy a XIV-XV. századik lakott volt”.

Ez a kis vár valószínűleg azonos a Mihály István által említett „mészárszéki sziklás hegy”-gyel, bár nem említi várjellegét.

Mihály itt 1871-ben végzett ásást, melynek során falakat, csontokat, cserepeket, kályhacsempét, agancs-tört, vaskést, kardhegyet és sarkantyút talált.

Bakony Északi rész: 22-22/5-6

Sümege vár

A szabálytalan sokszög alaprajzú, észak-déli irányban hosszan elnyúló belsőtoronyos vár tekintélyes maradványai a város felett emelkedő, körös-körül egyformán meredek lejtésű, de nem magas Várhegy tetején látható. A hegyoldalon szerpentinút vezet a vár nyugati oldalán álló külső kaputoronyhoz, amely a XV. században épülhetett. A bejárat felett Senyei István veszprémi püspök monogramos, 1674-es évszámmal ellátott címere van, amely évszám feltehetően a török 1664. évi sikertelen ostroma során megrongálódott vár kijavításának idejére vonatkozik. A kapualj bal oldalán ülőfülke található, jobbra pedig az őrszoba ajtaja nyílik. Az őrszoba déli falában egykor felvonóhidas gyalogkapu volt, melynek csekély maradványa még látható. A kaputoronyhoz vezető út olyan meredek volt, hogy a felső szakaszon a szekereket kötéllel eresztették le, mint ahogy a XVI. századi leltár mondja: „azon kulseó kapunál egy nagy eoregh kender kuthel kyn zekeret bochatnak alá”. A kaputorony emeleti helyiségeibe ma a Sennyei-bástya felől lehet bejutni, ahonnan egy reneszánsz ízlésű ablak és néhány lőrés nyílik a felvezető útra. A Sennyei-bástya Giulio Turco alaprajzán nem szerepel, és valószínű, hogy a XVII. században épült. Elsőrendű feladata a külső kaputorony és a vár bejáratának védelme. Belsejében védőfolyosón közlekedtek. A külső kaputoronytól falszoros vezet az öregtoronyhoz és az ezt körülvevő Nagy-bástyához. A falszoros délről pártázatos fal, északról a palota magas fala védte. A pártázatos várfal belső oldalán ma is látható a védőfolyosót tartó egykori gerendák nyílásai és a fal alsó részén néhány lőrés. Az öregtorony alatt a falszoros bal oldalán kettős nyílású belső kaputorony és előtte a farkasverem látható, amellyel szemben egy kisebb bástya ugrik ki a déli várfalból. A Nagy-bástya sarkát erősítő támpillér mögött egy ráccsal lezárt ajtónyílás van. A farkasverem felett két híd biztosította a bejárást, az egyik a 3 m széles lovaskapuhoz, a másik az alig 1 m széles gyalogkapuhoz vezetett. A felvonóhid köperselyei még megvannak. A farkasverem mintegy 4 m széles és mély, hosszúsága pedig kb. 8 m. A lovaskapun keresztül a kapuközbe jutunk, ahonnan a darabontok szobája nyílt. A kapuköz a tekintélyes épület- és falmaradványokkal övezett várudvarba vezet. Innen jobbra a fellegvár emelkedik a magasba, mely a vár legrégebbi, a XIII. században épült része. A várudvart délről lezáró falban egy elfalazott félköríves bejárat látható, amely a vár legkorábbi kapuja, fölötté az 1959-ben megtalált címer, Vetési Albert püspök (1458-1468) címerének helyével. A fellegvárba a belső kaputorony melletti keskeny kapun és folyosón jutunk. A folyosó keleti oldalán nyílt a kápolna, mellyel szemben egy dongaboltozatos helyiség ajtaja látható.

A kápolnát 1498-ban Vitéz János püspök építette, feltárt maradványai XVII. századi átépítésről tanúskodnak. Az öregtoronyhoz felvezető folyosó végén kis kapu nyílik a fellegvár északi udvarába. Az öregtorony északkeleti sarka mellett, egy szűk falszoros keleti falában homokkőből és téglából rakott kút kávája látható. Az öregtorony földszinti, dongaboltozatos termébe a keleti falszoroson keresztül lehet bejutni. Balra, a vár felé eső töltésben az 1961-ben helyreállított XVI. századi ágyúállást találjuk. A déli udvar nyugati felét már előzőleg beépítették és az itt épült ház bejárata, ablaka a déli várudvarra nyílt. Az alapjaiban XIII. századi öregtorony falai csaknem teljes magasságukban állnak. A fal vastagsága a földszinten --a déli oldalt kivéve - a 3 métert is eléri. A bejáratnál szembeni boltozott ágyúállást a XVI. században, a Nagy-bástya megépítésekor alakították ki. Az öregtorony földszintjéről feljárás csak a fellegvár nyugati oldalán, a csigalépcső építményénél levő emeletre vezető lépcsőn lehetett.

A belső kaputorony udvar felé eső bejárat nyílásánál lépcsőépítmény vezet a palota emeletére, melyet a XVII. században építettek az egykori palotához.

A földszinti szobából lépcsőfeljáraton lehet a darabontok szobája felett kialakított szintre jutni. A palota déli helyiség sorába egy ajtónyíláson keresztül vezet az út. Itt a Hosszúpincének nevezett részen keresztül a kis-pincébe, majd a Nagy-pincébe érünk. A Hosszúpince egészen a Magas-toronyig ér. A Magas-torony előterének északi oldalán lépcső vezet fel a nyugati töltés fölötti védőfolyosóra. A nyugati töltéshez csatlakozó északi töltésben egy torony földszinti részét, emeleti falait és egy ágyúállás maradványait tárták fel.

Az északi és keleti töltés csatlakozási pontjánál találjuk a XVI. század közepén épített és a Köves-bástyába vezető folyosókat. A bástya nevét Köves András püspöktől kapta, aki várnagyával, Ormányi Józsaival a XVI. században építkezett a várban. A bástyát 1554-ben építették, eredetileg kétszintes volt, felső emeletét csak később építették rá, sátortetővel fedték be. A váruddar északkeleti sarkában vízgyűjtő medencét tártak fel, amely fölött egy kis épület állt. Falainak maradványai még láthatók, és feltehetően tetejét fazsindely takarta le. A külső pártázatos, lőréses várfalak mögött különböző rendeltetésű helyiségek sora húzódik, több ágyúállással és egy boltozott kis helyiséggel, melynek külső fala maga a várfal. Az ágyúállás és a kisebb építmény előtti részben lehetett az istálló, felette az emeleten lakóhelyiségek helyezkedtek el. Az istálló utáni helyiséget később alakították ki az ágyúterem előterévé. Ezt és a szomszédos helyiséget a fűtőfolyosóról gyűjtötták be, az udvar felé eső következő szoba konyhájával együtt. Itt található a konyha és mellette a sütőház maradványa. A keleti szárny készült el legkésőbb, utána jelentősebb bővítésekre már nem került sor. A vár alatt, a Várhegy északnyugati lejtőjén található az ún. Tarisznyavár, amely soha nem volt önálló erődítmény, hanem a városkaput védő torony romja. 1958-ban az Országos Műemléki Felügyelőség erősítette meg. Sümeg és vidéke már az őskorban is lakott hely volt, később római provincia lett. A várostól nyugatra a Marcal-völgy egyik részén római települést és egy négyzetes alaprajzú castrumot, valamint egy háromhajós ókeresztény bazilika maradványait tárták fel. A honfoglalás során a Lád nemzetség szállásterülete volt. E nemzetség utolsó tagja, Bulcsú 955-ben Augsburgnál csatát veszve meghalt, így birtoka Árpád fejedelmi nemzetségéé lett. I. István király 1000 körül, mint királyi birtokot adományozta a veszprémi püspöknek. A hagyomány szerint már Koppány vezér idejében egy várszerű erődítmény állt itt, ahol a templárius lovagok megtelepedtek, és a Várhegy déli oldalán 1210 körül megvetették a mai vár alapjait. Mások szerint a tatárjárás után, 1260-70 körül a Kaplony nembeli Zlandus veszprémi püspök építette meg a vár magvát, megint mások szerint feltehetően a Balogh nemzetségből származó Széchy II. Pál püspök idejében, 1263-75 között került sor annak felépítésére. Első említése 1292-ben történt, amikor a várat Miklós nádor foglalta el Martell Károly részére. Ezután III. Endre király visszaadta a veszprémi püspöknek. Első várnagyát 1318-ból ismerjük, Bedur ispán fiát Pétert, aki a veszprémi káptalan előtt Omode fia Páltól 20 márkáért megvette a Veszprémváralján levő birtokrészt. A községről 1340-ben olvasunk, amikor már temploma is van, ahol Gergely a pap. Amikor a veszprémi püspök III. Emdrétől a várat megvette, akkor inkább még csak egy megerősített lakótorony lehetett.

A XV. század közepén Unyomi Miklós várnagysága idején és irányításával kezdődött meg a vár kiépítése. Ebben az időben építették meg a külső és belső kaputornyokat, a kettő közötti pártázatos várfalat, és ekkor került Vetési Albert püspök címerköve is a korai vár kapuja fölé. Elkészült a kapu mögötti falszorosban a gótikus kápolna, az alsó vár feletti sziklaperemen pedig az emeletes palota. Az építkezést a XV. század végén Vitéz János püspök folytatta a kápolna építésével.

A vár első ostroma 1440-ben volt, amikor az Ulászlót támogató Rozgonyi Simon veszprémi püspök birtokában álló Sümeg vára sikeresen ellenállt az Albert király özvegyének, Erzsébetnek a pártján álló Szécsi-Kanizsai-Garai-Czillei-liga támadásának. Ekkor Unyomi Miklós volt sümegi várnagy. Ulászló egy 1442-ben kelt oklevelében van arról szó, hogy a támadók a várat az 1440-es ostrom során körülsáncolták.

Ebből a várat legújabbán feltárók arra következtetnek, hogy a sáncolás az akkor még nagyrészt beépítetlen várhegy fennsíkjára néző fellegvári oldalon történt. Talán éppen ennek a támadásnak a tapasztalatai vezettek arra, hogy Unyomi Miklós várnagysága idején, 1471-ig a várhegy egész fennsíkját védőfállal vegyék körül. Mátyás király halála után Habsburg Miksa serege szállta meg a Dunántúlt, és ekkor Vitéz János püspök Sümeg várát is átadta neki, de Kinizsi Pál 1491-ben Nagyvázsónnyal együtt visszafoglalt. A vár első, eddig ismert összeírása 1524-ből való, amely pontosan leírta a vártartomány gazdasági és birtokviszonyait, a vár őrsége és felszerelésére vonatkozó adatokat.

Ekkor a vár őrsége egy várnagyból, egy alvárnagyból, négy fegyveres őrből, hét kapuőrzből, egy pékből és egy kertészből állt. Hadifelszerelése 4 ágyú, 27 szakállas puska, fél hordó puskapor, lándzsák és nyilak voltak. A csekély őrség és felszerelés azt mutatja, hogy ekkor még inkább csak gazdasági központ, mintsem fontos vár lehetett.

Ebben az évben nevezte ki Váradai püspök devecseri Csoron Andrást sümegi várnagynak, aki tovább erősítette a várat, megépítve az északi falat és annak támpilléreit. Amikor 1528-ban Kecseti Márton lett a veszprémi püspök, visszakövetelte a püspökség tulajdonát, a sümegi várat. Csoron azonban csak abban az esetben volt hajlandó ezt megtenni, ha a vár megerősítésére költött több ezer aranyát visszakapja. Maga Ferdinánd király is felszólította a várnagyot a vár átadására, amely végül is 1537. április 13-án történt meg, de Csoron követelése fejében elvitte a vár felszereléseit, fegyverzetét és az élelmiszert. Amikor a török 1543-ban elfoglalta Székesfehérvárt, és ezzel terjeszkedése a Balaton vidékét is elérte, a veszprémi székesegyház kincseit a sümegi várban helyezték el. Kecseti azonban az összes kincsekkel Pozsonyba menekült, és néhány év múlva áttért a protestáns hitre. Sümeg várát a török először 1544-ben foglalta el, de, az rövid idő múlva felszabadult. Veszprém várának elfoglalásától, 1552-től, mintegy kétszáz éven át Sümeg volt a püspökség székhelye, ezért Köves András püspök megkezdte az ostrom során megsérült vár felépítését. A vár északi oldalán belső falakat emeltek, és az északi fal védelmére megépítették a Köves-bástyát.

Elkészültek az északi és keleti várfal mögötti ágyúállások, a palota és a fellegár erősítése. Nyolc évig tartó építkezés után 1562-ben villámcsapás okozta tűzvész pusztította el a vár tetőszerkezeteit, melyek kijavítására 200 forintot utalt ki Miksa főherceg. 1569-ben Giulio Turco olasz hadmérnök Sümeg váráról is készített felmérést, amely pontosan mutatja a vár akkori állapotát.

A tizenöt éves háború során 1605-ben Bocskai István vezére Németi Gergely 2000 hajdúval, valamint török-tatár csapatokkal kelt át a Dunán és megszállta a Marcal vidékét is. Itt keresték fel Hagymási kristóf és ifj. Nádasdy Tamás, aki embereikkel együtt nem szívesen szolgálták a Habsburg-párti Újlaki püspököt. Hagymási emberei csellel bejutottak a vártba, a püspököt „agyonverték és a fejét a várfokon kítették, szolgálait Hagymási hűségére esköztették, és mindjárt urukért küldenek, hogy sietséggel eljönne a várat magának foglalni". Közben Németi megérkezett, az elfoglalt várba saját őrségét helyezte el, majd továbbvonult.

Batthyány Ferenc azonban még ebben az évben császári csapatokkal a várat visszafoglalta, majd 1608-ban Ergelics Ferenc püspöknek átadta. Bethlen Gábor hadai előtt 1620-ban Sümeg vár védői is megnyitották a kapukat. XVII. század közepén Széchenyi György püspöksége alatt újabb építkezések történtek a várban és a városban. Kiepítették a palotát és további egy emelettel megemelték a Köves-bástyát. A várost fallal vették körül, melynek öt saroktornya volt, díszes kapukkal. Ekkor épült meg a Tarisznyavár is. A veszített szentgothárdi csatából 1664-ben erre visszavonuló török sereg megostromolta a várost, azt elfoglalta és felgyújtotta, a vár is kigyulladt. A vár helyreállítására Sennyey István püspök nevéhez fűződik, aki felépítette a kaputoronynál levő és róla elnevezett Sennyey-bástyát. A város is hamar felépült. És az 1660-as évek második felében már ismét itt tartották meg a megyegyűléseket. II. Rákóczi Ferenc szabadságharca során Vak Bottyán vezéreinek, Balogh Ádámnak és Sándor Lászlónak önként hódolt meg a vár őrsége, amely a dunántúli kurucok fontos utánpótlási helye lett. Heister tábornok foglalta vissza 1709-ben császári csapatokkal. A várat 1713-ban hadgyakorlat ürügyén felgyújtották és használhatatlanná tették. Ettől kezdve a tető nélküli falak pusztulásnak indultak.

Bakony Déli rész: 37-17/9

Ugod vár

A vár alaprajzi elrendezéséről keveset tudunk. A várat Justus van der Nypport ábrázolta a Birkenstein-féle geometriai könyvben. A rajz a valóságtól eltérően magas sziklabércre helyezte el a szabálytalan, nyolcszög alakú falakkal körülvett belsőtoronyos, barbakános erődítményt. A ma is megtalálható falak nyomai ugyancsak ezt a nyolcszöget mutatják. Feltételezhető, hogy az építkezés alkalmával, amikor az új templomot emelték a régi helyén, a vár külső árkat töltötték fel a romos belső épületek és a tornyok törmelékével, míg a többi építőanyagként használták fel. A feltevések szerint a XIII. századi vár egyetlen lakótoronyból állt, ezt vette körül a még alapfalaiban látható nyolcszögű fal. Fennállása alatt nem bővítették, inkább csak javították, illetve külső védőművekkel erősítették. Ilyen volt a falaktól 6-8 méterre húzódó, még ma is 3-4 m magas földsánc, melynek csak egy része van meg az egykori vár nyugati oldalán. A Kisalföld és a Bakony találkozásánál, a Gerence-patak völgyének bejáratánál települt község már a korai időkben lakott hely volt. A XI. század elején a Bakony, mint a honfoglalás során a nemzetségek által megszállatlanul hagyott terület, királyi birtok lett, melynek igazgatásával I. István király a bakonyi ispánságot bízta meg. A XIII. század végén a hatalmas Csák nemzetség birtoka a Bakony nagy része, a bakonyi ispán tisztét is ők viselték. A település a vár nevét a Csák nemzetségből származó Luka fia I. Demeter fiától, Ugodtól kapta, aki a várat is építette a tatárjárás után. Az ugodi Csákok utolsó férfitagja Móric szerzetes lett, aki Kőszegi (Németújvári) Ivánnak adta el. Károly Róbert király a Csákok és Kőszegiek hatalmának megtörése után, ezek birtokait elvette és híveinek adományozta. Így került Ugod vára és tartozékai, valamint a Csákok összes dunántúli birtokai a cseh származású Chenig kezébe. A király 1325-ben csak az ugodi birtokot hagyta meg neki, mert a többi Köcski Sándor országbírónak adományozta. Chenig mester 1340-49 között a király vöröskői várnagya volt, 1340-ben királyi biztos, majd a következő évben megbízottként utazik Avignonba és Itáliába. Chenig 1380 körül halt meg örökösök nélkül, így birtokai a királyra szálltak, melyeket Ugod vára Mátyás királyé, majd 1473-ban Devecser, Pápa és Gesztes várakkal együtt enyingi Török Ambrusnak és feleségének, Devecseri Katalinnak lett birtoka. Nem valószínű azonban, hogy őket be is iktatták, mert a következő évben már a Szapolyaiak kezében voltak az említett uradalmak. A mohácsi csatavesztés után Ugod várát János király a Délvidékről menekült Matusnai Jánosnak adta, a hozzá tartozó falvakkal együtt. Tőle vette meg 1532-ben a vár és uradalom egyik felét 2600 forintért Csoron András, majd később 1539-ben a másik felét és a Tolna megyei falvakat további 3000 forintért. E család birtoka volt a XVII. századig, amikor 1616-ban ifj. Nádasdy Tamásé, majd pedig az Esterházyaké lett. A várban még 1648-ban is tartottak őrséget, de feltehetően a XVII. század második felében a török harcok során elpusztult.

Bakony Északi rész: 7-18/9

Városlőd Hölgykő vár

Városlőd és Csehbánya között, a Csiga-hegynek nevezett, megközelítően észak-déli irányú hegyvonulat északi végén emelkedő és a Tarna-patak keleti ágával félkörívben közrefogott hegycsúcson épült a kb. 30x30 m alapterületű kis vár. A keleti oldalán a falak között a bejárat nyoma még jól kivehető. A belső vár viszont teljesen elpusztult, csupán a középső részén látható a kb. 5 m mély ciszterna maradványa. A helység első ízben egy 1270-ben kelt oklevélben szerepel „villa Lueld” alakban, amikor a király a Csák nemzetség ugodi ágából származó Luka fia I. Demeter fiának I. Csák bának adományozta.

A várat először az 1321-ben kiadott oklevél említi, melyben „Heugku” várnagya Zuszkur mester, mint királyi megbízott a veszprémi káptalan Jutas birtokába beiktatja. Károly Róbert királyhoz Henrik veszprémi püspöknek 1325-ben írt levelében Heym fia László mester "castellanus de Heugku et comiti Bokon", aki e tisztséget még 1332-ben is betölti.

Az 1336. május 8-án Somlóvásárhelyen kiadott oklevelében Veszprém megye alispánja, Anthonius, és szolgabírái bizonyítványt adtak arról, hogy Ajkai András tiltakozása folytán némely kisleveldi vendégnépek által elkövetett hatalmaskodás iránt vizsgálatot tartott „hospites de minori Laweuld ad castrum pertinentes Heulgku”. Nagy Lajos király Lövdön 1378-ban - de feltehetően még előbb, 1364-ben - Szent Mihály arkangyal tiszteletére alapított Karthausi kolostorral együtt Hölgykő várát is a kolostor szerzeteseinek adományozta, akik a várát rövidesen lerombolták, amely ezután többé már nem szerepel okleveleinkben.

Bakony Déli rész:40-37/6

Várpalota Bátorkő vár

Várpalotától északra mintegy 5 km-re, a Fajdas-hegység egyik völgyében meredek és szűk területű sziklacsúcson találjuk Ópalota vagy mai nevén Pusztapalota várának romjait. Radnai Lóránt leírása szerint: „a kis fellegvár négy, egymástól jól elkülöníthető épületrészből állt. A sziklabérc nyugati oldalán, ahonnan egyedül volt megközelíthető, állott az udvart kerítő és bejáratot védő fal, e fölött magasodott a 3 emeletes torony, amelyből csúcsíves ajtón keresztül vezetett egy híd az átjáró toronyba. Ezen keresztül egész keskeny, többlepcsős folyosó vezetett a negyedik épületrészbe, az alsó toronyba. A kb. 15 m magas 3 emeletes torony csak nyugatról volt megközelíthető. Itt volt kapcsolata a völgy nyugati oldalával, de azt az összekötő kis részt is biztosan elvágta abban az időben, és egy árok húzódnak a vár bejárata előtt, amelyet ma már feltöltöttek a leomlott falrészek.

Felvonóhíd vezetett az árkon keresztül, amelyen át az előudvarba lehetett jutni. Az udvart határoló falak a torony falaihoz hasonlóan, egyenesen a sziklára vannak ráépítve, és csak a hátsó kisebb torony északi fala nyúlik le egészen a völgy aljáig. Ez végig rakott fal, amelyet egy hatalmas felnyúló, 1,5 m magas támpillér erősít. Az előudvarból a sziklába vájt keskeny, most is jól látható feljáró vezetett a torony fölszintjébe. A torony 6,5 x 5 m alapterületű és 3 emeletes volt, 2,20 m vastag terméskő falakkal, kívül vakolva. A földszinti helyiség kb. 4,5 m magas a többi emeleti helyiség 3 és 2,8 m magas volt. Az egyes helyiségek mennyezetét tartó kemény fagerendák 0,25 x 0,25 m méretű nyílással még jól láthatók. A földszintről az I. emeletre felvezető lépcsőfeljártat a nyugati, a II. emeletre felvezető a keleti oldalon volt. A földszinti csúcsíves ajtón keresztül jutunk ki egy nyitott ajtó részre. Itt a szikla egészen meredek. A nagy torony északi részén egy falmaradványt látunk, amely azt a nyitott részt védte. De az... átjáró tömbjének keleti oldalán észlelhető homorú fal arra mutat, hogy itt egy fallal elzárt és korábban raktárnak vagy tömlőcnek használt helyiséget hoztak létre. Most oly keskeny a nagy toronyból vezető átjáró, hogy csak a sziklához erősített vaskorlát segítségével lehet átjutni az átjáró részbe. Itt is jól látható a keskeny, alig 50 cm széles lépcsős folyosó feletti befalazott gerendák gyámlukai és a ma is meglévő meredek lépcsők. Az átjáró folyosón keresztül érünk le a 3,50x5,50 m méretű kis toronyba, amely minden oldalon ablakkal rendelkezett.

A nagy torony ablaknyílásai még jó állapotban vannak, legérdekesebb az I. emelet keleti falában levő, kis benyúló fülkévé kiképzett ablak, amelyben ülőpadka is volt. Ez a román ízlésű ablak is megközelítően utal a vár építési idejére". A vár a XIII. század végén vagy a XIV. század elején keletkezhetett, amikor a hatalmas Konth család birtoka volt. A Konth család a vár neve után felvette a „Palothai Konth” nevet, és bizonyára e vár után nevezték el a völgy déli bejáratánál keletkezett kis községet, a mai Várpalotát korábban Palotának. Ópalota vára, minthogy előbb épült, mint Várpalota, ezért az első Palotát megkülönböztetésül Újpalotából, ismeretlen időtől kezdve Ópalotának nevezték. Ópalota vára ismeretlen körülmények között, a török hódoltság idején pusztult el, és csak ezután kapta a Pusztapalota nevet. Faller Jenő szerint a mai Várpalota története Ópalota történetéből indult ki, így mindazok a feljegyzések, oklevelek, melyek 1440 előttiak, és Palota váráról szólnak, kivétel nélkül a mai Pusztapalotának, akkoriban Palotának, majd később Ópalotának nevezett várára, és nem Várpalotára vagy Bátorkő várára vonatkoznak.

Egy 1409-ben keletkezett oklevél említi meg Keszi Balázst, mint „castellánus castris Bathorkw alias curialis in Palotha”, vagyis Bátorokó várának várnagya és Palota (Ópalota) udvarispánja. Ez az oklevél tehát a két erősséget, Bátorokó és Palota várakat külön említi. Ópalota a török időkben is vár volt, melynek sikertelen ostroma is ismeretes. I. Szulejmán szultán 1564. október 1-i rendelete szerint ugyanis „Ali - - a budai szandzsákban 5500 akcse timár birtokosa - Ópalota nevű hadi várból egyik hitetlen a lováról ledobva, vitézül viselkedett, és ezért 2000 akcse nagyobbitásra kapott engedélyt”. Ebben az időben tehát Ópalota még állt, és magyar kézen volt. A ma használatos Pusztapalota név az egykori Ópalotának csak a már elpusztult, romos állapotára vonatkozik. Azt, hogy Ópalota mikor pusztult el, nem tudjuk. Feltehetően a XVI. század második felében már elhagyatott volt, és így fokozatosan romba dőlt.

Bakony Északi rész: 43-8/2

Várpalota Thury vár

A mai Hősök terén áll a szabályos, négyszögű, belsejtornyos vár, melyet Giulio Turco hadmérnöknek 1572-ben készített alaprajza hűen ábrázol. A rajz és az újabb feltárások adatai a várat legkívül nagyjából a mai parkot övező kökerítés helyén palánkfal vette körül. Ezen belül ellenlejtős vizesárok partja, majd maga a megközelítően 20 m széles vizesárok következett, amely helyenként lejtővel, másutt anélkül a külső, ma már nem látható falig terjedt. A vizesárok a vár mögötti északnyugati völgyből kapta vizét, amely már a palánkon kívül két ágra szakadva töltötte meg azt. Feltehetően a lejtős terep miatt kellett a vár déli oldalát külső támfalszerű, íves fallal körülvenni. A várakon belül elhelyezkedett külső fal ma már nem látható. A külső falat több helyen védték kör alaprajzú tornyok, így az északi sarkon, a keleti oldalon a nagyméretű rondellák, és a déli oldalon a kaputornyot biztosította a kb. 50 m átmérőjű kör alaprajzú barbakán. Ezekon kívül több kisebb méretű, kör alaprajzú torony helyezkedett el a védőfalban. A vár területének híd vezetett. Az egyik a keskenyebb, feltehetően a gyaloghíd, míg a másik a szélesebb, a kocsihíd. Ez utóbbinál a rajzon egy fal látható, amely valószínű a zsilipet foglalta magába. Az alaprajz a kocsihídnál L alakban elhelyezkedő két téglalap alakú építményt jelöl meg, melyek a vár bejáratához vezetnek. Valószínű, a két építmény közül az egyik a kaputorony, a másik a kapuudvar lehetett. A bejáró délkeleti sarkában a régi felvonóhíd láncainak köbevésett helye ma is látható. A helyreállított várban az Országos Vegyipari Múzeum kiállításai láthatók. A kettős kapun keresztül a várudvarba jutunk. A vár négy sarkán eredetileg egy-egy négyzet alaprajzú torony állt, melyekből ma már csak a déli és a délnyugati emelkedik a várfal fölé. A tornyok külső oldalát helyenként 5 m vastag falak kötik össze. A tornyok között különböző rendeltetésű épületek vannak, míg a kapubejárat felőli kétemeletes rész XVIII. századi eredetű. Maga a palota, a mai déli szárny földszintjének keleti részén, ettől északkeletre pedig a kápolna helyezkedett el.

Várpalota területe a honfoglalás után a Szalók nemzetség szállásterületéhez tartozott. Amikor e nemzetség tagjai 1270-ben az erőd birtokot két részre osztották, akkor ez a terület „Várad erdő”,

illetve „Tikoldföld a Várad erdővel” néven szerepel. A keleti részt Ont, a nyugati pedig Hejm mester és testvérei kapták. Az utóbbiak részét a Csákok vették meg. Amikor 1326-ban a Csák nembeli István fiai Péter és István Károly Róbertnek átadták Csókakő, Gesztes, Csesznek és Bátorokó várakat cserébe Dombó és Nyék királyi várakért, az oklevélben ez áll: „Tikoldföldre birtok fele, mégpedig az, amelyiken Bátorokóvár áll”. Faller Jenő szerint a mai Várpalota története Ópalota történetéből indul ki. Így mindazok a feljegyzések, melyek 1440 előtti és Palota váráról szólnak, a ma Pusztapalotának, akkoriban Palotának, majd később Ópalotának nevezett erőssége, és nem Várpalotára vonatkoznak.

Az újpalotai várat 1439-45 között Tót Lőrinc fia Újlaki Miklós építette, okleveleinkben először 1445-ben szerepel „castrum Palotha” néven, míg a mai Várpalota elnevezés csak 1870 után kezdett átmenni a közhasználatba.

Amikor Újlaki Miklós 1447-ben meghalt, a birtokot fia Lőrinc örökölte, aki 1493-ban örökösödési szerződést kötött Szapolyai Istánnal. Lőrinc 1524-ben magtalanul halt meg, özvegye, Bakovczai Magdolna a hírhedt csulai Móré Lászlóhoz ment feleségül, így a vár is ennek kezébe került. A hatvani országgyűlés 1526-ban Várpalotát a kincstárnak ítélte, Móré azonban megtagadta a vár átadását. Továbbra is innen tartotta rettegésben az egész vidéket, míg végül János király megunva garázdálkodásait, 1533-ban Laszki Jeromost bízta meg a vár elfoglalásával.

Ez volt Várpalota első ostroma. Nagy Gergely várnagy az ostrom során a várból kiszökött, magára hagyva az őrséget. Miután az ostromlókkal tartó mintegy 50 cseh bányász a falakat aláaknázták és felrobbantotta, Laszkinak sikerült a várat elfoglalnia. János király még ebben az évben Laszkinak ajándékozta a várat, de miután az tőle elpártolt, 1537-ben a felvidéki Podmaniczky Jánosnak és Rafaelnek adományozta. A török Ulama bég vezetésével 1543-ban foglalta el Palota várát, de 1548-ban már ismét magyar őrség volt benne. 1549-ben Veliszan bég, 1554-ben Arszlán bég ostromolta eredménytelenül. Miután Podmaniczky Rafael 1559-ben meghalt, özvegye a királynak adta át a várat, aki Thury Györgyöt nevezte ki annak kapitányává. A török szultán parancsára 1566 júniusában Arszlán budai pasa 8000 emberrel ismét megkísérelte elfoglalni a várat, azonban a felmenő sereg érkezésének hírére az ostromot abbahagyta és elvonult. 1568-ban Musztafa pasa ostromolta, de a vár bevétele neki sem sikerült, végül is 1593-ban Szinán pasa foglalta el, miután a védők szabad elvonulás feltétele mellett a várat feladták. A török azonban, sokat közülük levágott, vagy fogságba vetett. Maga a várkapitány, Ormándy Péter is alig tudott megmenekülni, ennek ellenére a győri főparancsnokság börtönbe zárta. A várat öt év múlva 1598-ban Pálffy Miklós és Schwarzenberg Adolf egyesített serege foglalta vissza. 1608-ban ismét a töröké, ahol az ekkor kinevezett Schemann török várparancsnok vezetése alatt 91 lovas, 102 gyalogos és 13 tüzér teljesített szolgálatot. Rövid idő után, 1614-ben került vissza magyar kézre és lett Zichy Pál birtoka, aki egyben a vár kapitánya is volt. Bethlen Gábor hadainak közeledtére 1620-ban a vár őrsége Zichyt elzavarta, és a fejedelemnek meghódolt. A nikolsburgi béke 1621-ben a várat visszaadta II. Ferdinándnak, aki 1622-ben Czirák Mózesnek ajándékozta. 1624-ben ismét Zichy Pál a várkapitány, akit azonban az ellene felhozott panaszok, miatt innen elhelyeztek, és győri kapitánynak nevezték ki. A török 1628-ban újra elfoglalta, és csak 1660-ban szabadult fel a vár. Néhány év múlva 1669-ben ismét a töröké lett, 1684-ben Esterházy János 3000 főnyi sereggel, két napi ostrom után visszavette. I. Lipót király 1702-ben a vár lerombolását rendelte el, melyet még ebben az évben a megye megfellebezett és így a vár éppen várta II. Rákóczi Ferenc kurucait. A megye 1704-ben csatlakozott a szabadságharchoz, és a várat feltehetően 1705-ben vette birtokába Bottyán generális. Pleffershofen báró, császári tábornok ostromát 1707-ben Domonkos Ferenc kuruc brigadéros, várkapitány sikeresen verte vissza. A szabadságharc leverése után a vár elvesztette hadi jelentőségét, és Rabutin császári tábornok az északi saroktornyát leromboltatta.

Továbbra is a Zichy család birtoka, mely gróf Zichy Paula 1889-ben bekövetkezett halála után férje, Oldershausen báró birtokába került. Tőle 1891-ben a Wolff testvérek, ezektől pedig 1903-ban Witzleben Altdöbern Henrik porosz gróf vette meg, aki megindította az itteni szénbányászatot. 1923-ban a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. vette meg, majd 1930-ban a Hadikincstár tulajdonába került.

Bakony Északi rész: 45-6/9

Veszprém vár

A város északi részén, egy alig 40 m magas, meredek sziklahegy keskeny gerincén épült a hosszan elnyúló szabálytalan alaprajzú, belsőtornyos vár, megközelítően 400x100 m alapterülettel. A kb. 250 m hosszú, egykori alsó várba a délkeleti végén épült kettős kapuudvaros elrendezésű, felvonóhidas várkapun lehetett bejutni, melyet kettős fal választott el a felső vagy belső vártól. A kettős várfalon egy félkör alaprajzú, 5 lőréses, 19 m átmérőjű kapuvédő bástya, egy kapusoros, majd egy újabb kaputorony és kapuudvar helyezkedett el, melynek működő végében állott, az ugyancsak felvonóhíddal ellátott belső kapu. Ennek vonalában kelt - nyugati irányban húzódott a külső és belső várat elválasztó fal, melynek nyugati végében, a belső vár sarkában egy félkör alakú, 4 lőréses, 16 m átmérőjű kapu erősítette a nyugati falat. A keleti oldalon egy szabálytalan alaprajzú, különálló épület állt, feltehetően ez lehetett a várparancsnok és a várőrség lakóépülete. A belső kapuval szemben a székesegyház emelkedett kettős tornyával, melyet 1380-ban Nagy Lajos király magasztott fel. A kaputól jobbra, a keleti várfalhoz támaszkodó épület a királyi palota, északi végénél a Gizella-kápolna előtt található a vár egykori, és még ma is 26 m mély ciszternája, melynek ivóvizét az Úrkút utca sarkán levő forrásból hordták fel, ahová a Székesegyház mögötti, őrtoronnyal ellátott kis kapun lehetett lejutni. A ma is álló Tűztorony alsó részén, a régi vár egyik védőtornyának maradványa, itt volt a barbakkánnal erősített első falhoz csatlakozó kaputorony. A várból ma már csak a sziklaperemet követő védőfalak egy része, a külső vár bejáratát őrző várkapu melletti őrtorony, az alapjaiban középkori kettős tornyú székesegyház áll. A város helyén a korai bronzkorban is volt már település, ahol i.e. 1000 körül a Várhegy tetejére földvárat építettek. Római kori emlékeket a város területén nem találtak, csak a környéken voltak római telepek. Veszprém környékén már a X. században birtokába vette a fejedelmi törzs, és az egyben a birtok központja is lett. A városnevét Boleszló lengyel fejedelem és Géza fejedelem Judit leányának fiától, Beszprimtől származtatják, aki az ezredforduló körüli évben menekült ide. Géza özvegye, Sarolta, Veszprém várába tartózkodott akkor, amikor Koppány vezér, somogyi ispán 998-ban az ősi szokásjogokra hivatkozva erőszakkal feleségül akarta venni, vissza akarta állítani a régi törzsi hatalmát, ezért a központi hatalom ellen fellázadt, és seregét Veszprém ellen vezette. A lázadót azonban I. István legyőzte, Koppányt kivégeztette, és birtokait elvette. Veszprém hűségéért kiváltságokat kapott, a királynék székvárosa, a veszprémi püspök pedig a királyné kancellárja és koronázója lett. Veszprémben meg az ország első püspökségét, melyet a hagyomány Gizella királynénak tulajdonított. Annyi bizonyos, hogy „Szent Mihály püspökség” és székesegyháza 1002-ben már állt, míg az esztergomi érseki szék alapítása 1001-ben történt. A püspökség mellett Veszprém várispánság székhelye is olt, de mint ilyenről, csak II. Endre király 1207-ben kelt oklevelében olvasunk.

A vár említése egy 1206 körül kiadott oklevélben történik, amikor János esztergomi érsek ítéletet hoz Péter bakonybéli apát és a veszprémi vár, „Besprienis castris”, néhány jobbágya között Scis nevű helységben levő peres földekről, majd 1242-ben, amikorra már kiépült a külső vár fala, a kettős főkapu bejáratával, tornyokkal és az ezek előtti palánkkal. IV. Béla király pedig 1263-ban a veszprémi várhoz tartozó Tóthrada nevű földet adományozta Bankó veszprémi várjobbágnak „terram Castris Wesprimienis Tothrada”.

Csák Péter, az ország nádora és bírása, 1276 augusztusban a vár őrségét meglepte, a várat megszállta és a székesegyházzal együtt kirabolta s felgyújtotta. A tűz martaléka lett a híres káptalani iskola és a könyvtár is.

A főiskolát a király helyreállította, az a török megszállásig működött. Károly Róbert király 1313-ban a veszprémi püspöknek adományozta a Veszprém megyei ispánságot, ezzel a vár mindenkor ura a püspök lett. 1412-24 között Castiglione Branda olasz bíboros a veszprémi püspök, aki jelentős építkezéseket folytatott a várban. Nevéhez fűződik a belső és külső vár különválasztása, a vár tornyos megerősítése, a felvonóhidas kapu és a belső várban az emeletes püspöki palota megépítése.

Mátyás király uralkodása idején Vetési Albert a püspök, aki megújította a Szent György-kápolna falfestményeit, kapuját vörös márványból faragott címerével díszítette, a székesegyházban vörös márványból készített oltárt állíttatott, orgonával látta el és ispotályt alapított a káptalani részen. Halála után itt temették el a Szent György-kápolnában, és a feltárás során a megrongált sírkövének töredékeit is megtalálták. Mátyás király halála után, 1490-ben Miksa osztrák herceg tört be az országba, a hozzá pártolt Vitéz János veszprémi püspök a árat is átadta neki. Egy év múlva azonban újra magyar kézen van Veszprém. A mohácsi csatavesztés után 1527-ben Ferdinánd emberei foglalták el, 1530-ban János király csapatai szállták meg, majd 1537-ben a Ferdinánd oldalán álló enyingi Török Bálint, tőle pedig még ebben az évben Puchain Vilmos vette vissza.

Az ostromok során megrongált falak újjáépítése csak lassan folyt, és még Buda eleste után is hevenyészett palánkfalal volt megerősítve. Ali budai pasa 1552-ben vette ostrom alá Veszprém várát, melyet 10 napi ostrom után Vas Mihály kapitány árulása következtében el is foglalt, és azonban hozzákezdett annak kijavításához. Egy 1560-ból való kimutatás szerint a török 800 akese összeget fordított a vár kapujának újjáépítésére. A várban 1557-ben óriási tűzvész pusztított, és mint azt Takaró Mihály írja, „Veszprimnek az külső vára mind álgýú s mind tarack elégett”. Salm Eckhard gróf, győri kapitány vette vissza 1566-ban, amikor az ostrom során leégett a székesegyház is, így több mint egy évszázadig csak az altemplomot tudták használni. A bécsi Haditanács a vár kijavítását rendelte el, melynek során az 1570-es években itt tevékenykedett Suess Orbán, Bernado Gallo, Giuseppe Civitale, Fausto Veranzi, és ebben az időben mérte fel a várat Giullio Turco is. Alighogy felépült a vár, 1593-ben a Szinán pasa vezette török sereg ismét elfoglalta, 1598-ban azonban már újra a magyaroké, miután a Schwarzenberg és Pálffy Miklós vezette sereg közeledtének hírére a török a várat elhagyta. Bocskai hajdúi 1605-ben foglalták el, majd 1620-ban Bethlen Gábor vezéreinek, Haller Györgynek és Fekete Péternek hódolt meg a vár őrsége, kiktől azonban a nikolsburgi béke a császárnak jutatta vissza. II. Ferdinánd 162-ben 6000 forintért Zichy Pálnak adta zálogba a veszprémi uradalmat, melyet Senyey István püspök 1629-ben 10000 forintért váltott vissza. 1683-ban Barkóczy Ferenc, Thököly Imre vezére vette be, de három év múlva királyi csapatok szállták meg. I. Lipót király 1702-ben a vár lerombolását rendelte el, melynek végrehajtásával Steindorff ezredest bízta meg a Haditanács. Ez azonban II. Rákóczi Ferenc szabadságharca megakadályozta. A város a Fejedelem tábornokának, Forgách Somonnak 1704 tavaszán meghódolt, de nem sokkal ezután Heister császári tábornok foglalta vissza, és a várat a várossal együtt felgyújtotta. Az 1723. évi 23. Tc. véglegesen megszüntette Veszprém végvári jellegét és vele együtt kiváltságos helyzetét is. A belső vár kapuját egészen, a belső és külső várat elválasztó falat részben Acsády Ádám püspök 1733-ban romboltatta le. 1763-ban Fellner Jakab kapott megbízást a Püspöki Palota helyreállítására. A XVIII. században új paloták, templomok és házak épültek a lerombolt vár területén.

Bakony Déli rész. 57-29-30/3-6

További lehetséges várak, várhelyek melyekről nem találtam irodalmat, feljegyzést

Magyarpolány Polányi-Mánchegy

Súr Pogánysánc

Szapár Sánchegy

Koromla-puszta Koromla vár (Pogány-berek)

Zirc Kakashegy

Réde Várhegy

Réde Sánchegy

Isztimér Ó-csikling

Isztimér Királyszállás

Fehérvárcsurgó Arany-hegy

Fehérvárcsurgó Keresztes-hegy

Fehérvárcsurgó Várhegy

Bakonycsernye Pacmány-domb

Bánd Várhegy

Porva Kék-hegyi földvár

Felhasznált irodalom:

Északi- és a Déli-Bakony turista térképe

Dr. Darnay (Dornyay) Béla : Bakony útikalauz

Kiss Gábor : Várak, várkastélyok, várhelyek Magyarországon

Ajka város honlapja

Bakonyszentlászló község honlapja

Porva község honlapja

Dénes József várlistája, várleírásai, alaprajzai.

Terei György : XII-XIV. szd-i várak Fejér megyében

Holl Imre-Parádi Nándor: Nagykeszi középkori falu kutatása

Németh Péter : Egy elfelejtett Veszprém megyei vár: Hölgykő

Nováki Gyula: Földvár ásatások a bakonyi Cuha - völgy környékén.

Pásztor Emília: Földvárak és sírhalmok a Dunántúlon.

Scherer János: Bakonybél és környékének útikalauza.

www.vár.lap.hu

IGAZOLÁS

1 túra: Veszprém autóbusz állomás – **Veszprémi vár** – Tekerés-völgy – Csatári kápolna – Csatárhegyi Cholnoki kilátó – Márkói malom – **Essegvár** - Bánd

Veszprémi vár (bélyegzés)	Bánd - Essegvár (bélyegzés)
---------------------------	-----------------------------

2 túra: Nagyvázsony – **Vázsonykő vár** – Kab-hegy – Kab-hegyi erdészház – Macskalik – Köves-árok – Bányász Múzeum – **Cservár sánc** - Ajka

Vázsonykő vár (bélyegzés)	Kab-hegyi erdészház (bélyegzés)
Cservár (fénykép)	Ajka (bélyegzés)

3 túra : Sümeg vasútállomás – **Sümei vár** – Rendeki-hegy – **Banyavár** – Csabrendek – Gyepükaján - Nagykeszi templomrom – **Gyepükajáni „Törökvár”**

Sümei vár (bélyegzés)	Banyavár (fénykép)
Csabrendek (bélyegzés)	Gyepükajáni „Törökvár” (fénykép)

4 túra: Városlőd – **Hölgykő vár** – Töredezett-árok – Németbánya - Farkasgyepű

Hölgykő vár (fénykép)	Németbánya (bélyegzés)
-----------------------	------------------------

5 túra: Devecser – **Devecseri vár** – Rác-rét – Somlóvásárhely – Taposó kút – Szent Margit templom – Somló – **Somló vár** – Szent Márton kápolna - Somlószőlős

Devecseri vár (bélyegzés)	Somlóvásárhely (bélyegzés)
Somló – Somló vár (bélyegzés agy fénykép)	Somlószőlős (bélyegzés)

6 túra: Ugod – **Ugodi vár** – Hubertlak – Gerencepuszta /Hotel Odvaskő/ - **Bakonyújvári várrom** – Tönkölös-hegy - Bakonybél

Ugodi vár (bélyegzés)	Hotel Odvaskő (bélyegzés)
Bakonyújvári várrom (fénykép)	Bakonybél (bélyegzés)

7 túra: Farkasgyepű – Németbánya – Hajszabarna – **Pápavári sáncok** – **Tevelvár** – Királykapu - Hideg-völgy - Bakonybél

Farkasgyepű (bélyegzés)	Pápavári sáncok (fénykép)
Tevelvár (fénykép)	Bakonybél (bélyegzés)

8 túra: Bakonybél – Barátok útja – Kőrishegy – **Kék-hegyi földvár** – Levél-kúti árok – Szépalmapuszta – **Generál-erdei földvár** – Borzavári út – „**Podmaniczkyak útja**” **sánc** - Bakonybél

Bakonybél (bélyegzés)	Kőrishegy (bélyegzés)
Kék-hegyi földvár (fénykép)	Szépalmapuszta (bélyegzés)
Generál-erdei földvár (fénykép)	„Podmaniczkyak útja” sánc (fénykép)

9 túra: Magyarpolány Felső-erdő – **Polányi-Mánchegy** – Döbrönte – **Szarvaskővár** - Bakonyjákó

Magyarpolány (bélyegzés)	Döbrönte (bélyegzés)
Szarvaskővár (fénykép)	Bakonyjákó (bélyegzés)

10 túra: Bakonykoppány – Huszárokélpusztá – **Várhegyi várrom** – Hotel Odvaskő – Táborhely hegy – Bakonybél

Bakonykoppány (bélyegzés)	Várhegyi várrom (fénykép)
Hotel Odvaskő (bélyegzés)	Bakonybél (bélyegzés)

11 túra: Vinye vasútállomás – **Keselőhegyi I-II-III földvárak** – Üveghuta - Porva

Vinye (Ördög csárda) (bélyegzés)	Keselőhegyi I földvár (fénykép)
Üveghuta gémeskút (hány turistajelzés van a gémeskúton)	Porva (bélyegzés)

12 túra: Porva-Csesznek vasútállomás – Kőrslapos – **Zöröghegyi II földvár** – **Zöröghegyi II földvár** – 82-es út – Kőmosó-völgy – **Cseszneki vár** – Csesznek

Porva-Csesznek vasútállomás (bélyegzés vagy fénykép)	Zöröghegyi I földvár (fénykép)
Zöröghegyi II földvár (fénykép)	Cseszneki vár (fénykép)
Csesznek (bélyegzés)	

13 túra: Várpalota vasútállomás – **Várpalotai Thury vár** – Trianon Múzeum – Vár-völgy – **Bátorkő várrom** – Márkus-szekrénye – Tés – Vadalmás – **Márkus vár** – Jásd

Trianon Múzeum (bélyegzés)	Várpalotai vár (bélyegzés)
Bátorkő várrom (fénykép)	Tés (bélyegzés)
Márkus vár (fénykép)	Jásd (bélyegzés)

14 túra: Bakonycsérnye – Kisgyóni turistaházak – Hamuház – **Csikling vár** – Csőszpuszta - Tés

Bakonycsérnye (bélyegzés)	Kisgyóni turistaházak (bélyegzés)
Csikling vár (fénykép)	Tés (bélyegzés)

15 túra: Bodajk vasútállomás – Bodajki kálvária – **Kajmát-erdei földvár** – Gaja szurdok – Fehérvárcsurgói víztározó É-i vége – Becsali büfé – **Kopasz-hegyi földvár** – **Vaskapu-hegyi földvár** – Kincsesbánya- Iszkaszentgyörgy

Bodajk (bélyegzés)	Kajmát-erdei földvár (fénykép)
Becsali Büfé (bélyegzés)	Kopasz-hegyi földvár (fénykép)
Vaskapu-hegyi földvár (fénykép)	Iszkaszentgyörgy (bélyegzés)

16 túra: Súr – Nagy-rét – **Pogány sánc** – Határ patak – Szapár – **Sánchegy** – Dobostető – **Kis-Sáncok** – Nagy – **Sáncok** – Bakonycsérnye – **Paczmány dombi földvár** – Bakonycsérnye

Súr (bélyegzés)	Pogány sánc (fénykép)
Szapár (bélyegzés)	Sánchegy (fénykép)
Paczmány dombi földvár (fénykép)	Bakonycsérnye (bélyegzés)

17 túra: Réde – **Várhely** – Agg-cser tábla – **Sánc-hegy -dűlő** – Fekete-víz- ér - Ácsteszér

Réde (bélyegzés)	Ácsteszér (bélyegzés)
------------------	-----------------------

18 túra: Réde – Hajmás patak – Koromla – **Koromla vára (Pogány berek)** – Csatka – Szent kút és búcsújáráshely - Súr

Réde (bélyegzés)	Koromla vára (fénykép)
Csatka (bélyegzés)	Súr (bélyegzés)

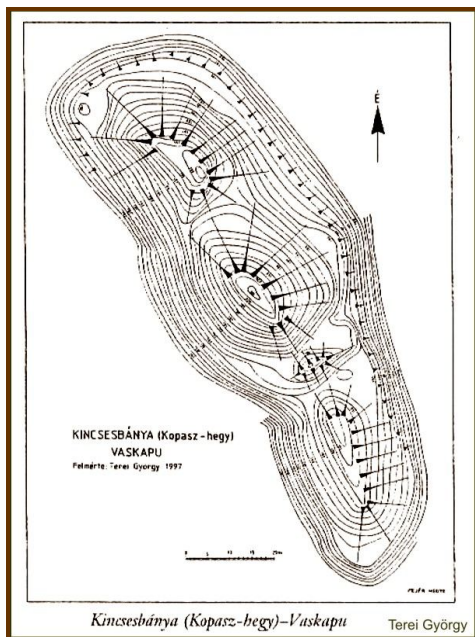
19 túra: Zirc - Hegyföldek – **Kakashegyi földvár** – Eperjes - Olaszfalu

Zirc (bélyegzés)	Olaszfalu (bélyegzés)
------------------	-----------------------

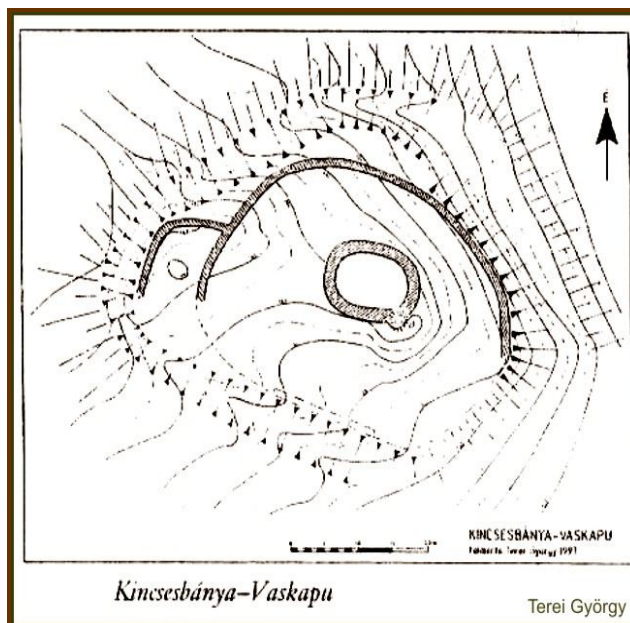
20 túra: **Pápai városnézés:** vasútállomás – Kálvária – Várkert – **középkori várromjai** – Eszterházy kastély- Nagytemplom – **bástya maradványok** – Szent Anna templom – Pálos templom – Ferences templom – Fő tér

Pápa vasútállomás (bélyegzés)	Pápa Eszterházy kastély Múzeum (bélyegzés)
-------------------------------	--

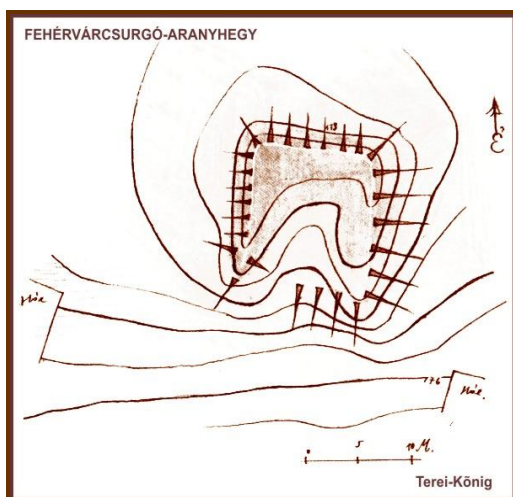
ALAPRAJZOK , METSZETEK , FÉNYKÉPEK

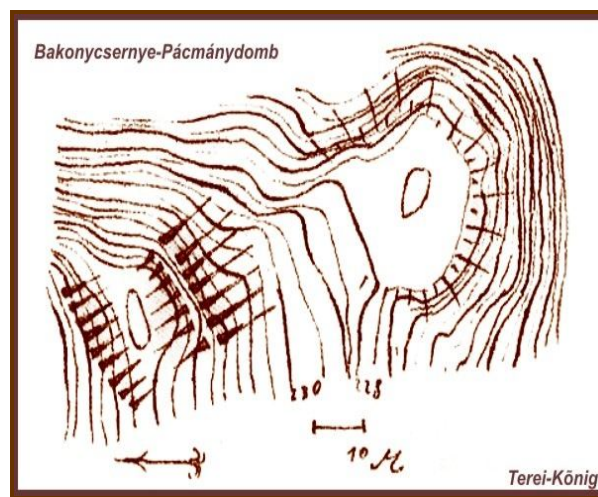
Kincsesbánya (Kopasz-hegy)-Vaskapu Terei György

Kincsesbánya-Vaskapu Terei György

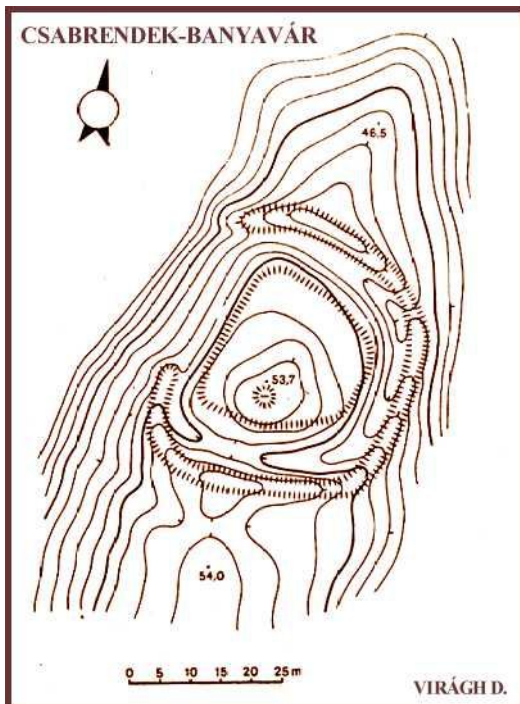
Fehérvárcsurgó Aranyhegyi földvár

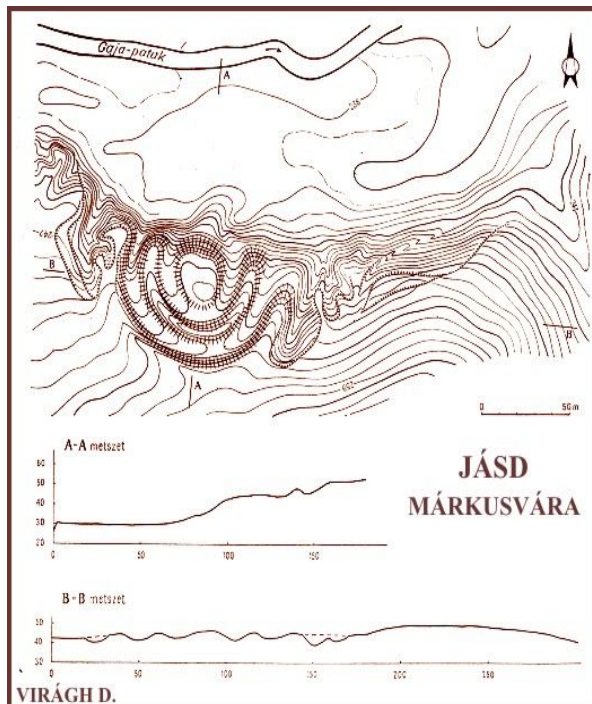
Bakonycsérnye Pácmánydombi sáncok

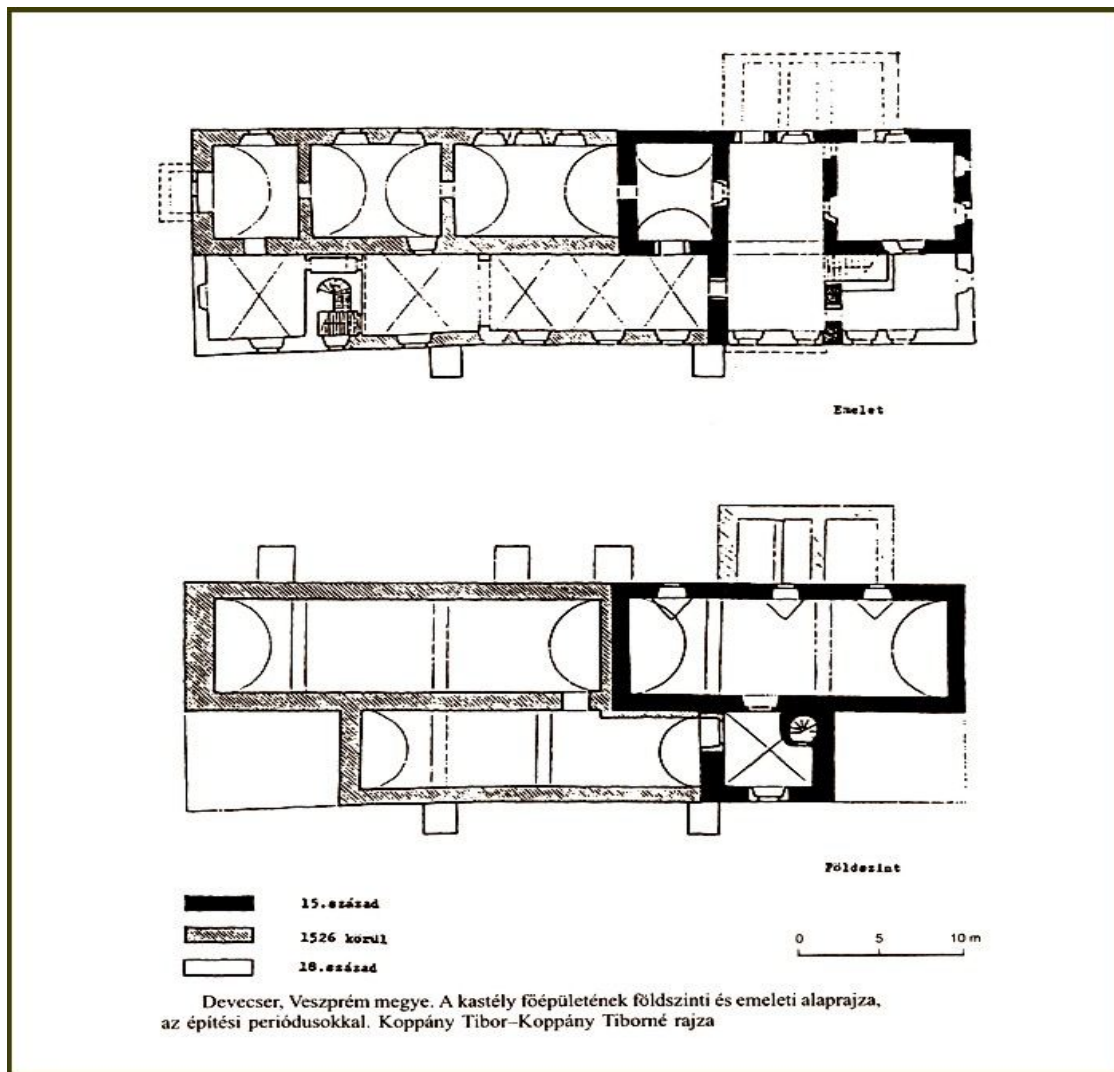
Csikling vár rekonstruált rajz (König Frigyes)

Csabrendek Banyavár alaprajz

Jásd Márkus vára alaprajz

Devecseri vár alaprajz

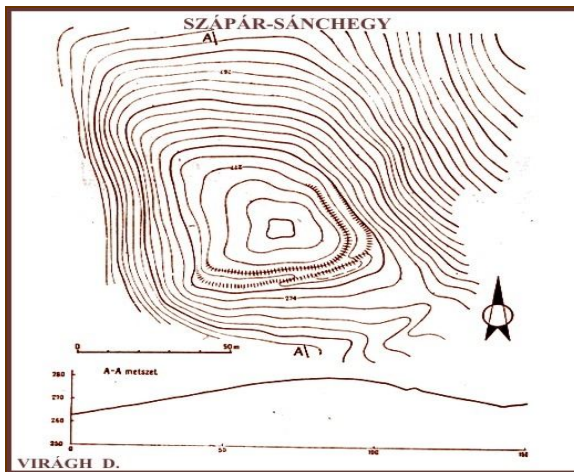

Nagyvázsony, XVI-XVII. század

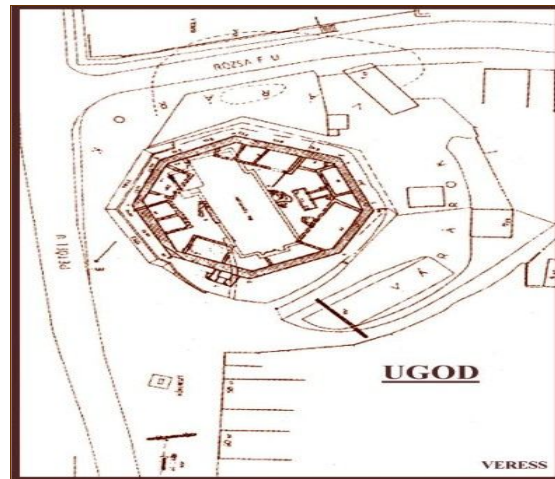
Nagyvázsonyi vár a XVI-XVII. században

Metszet a Pápai várról

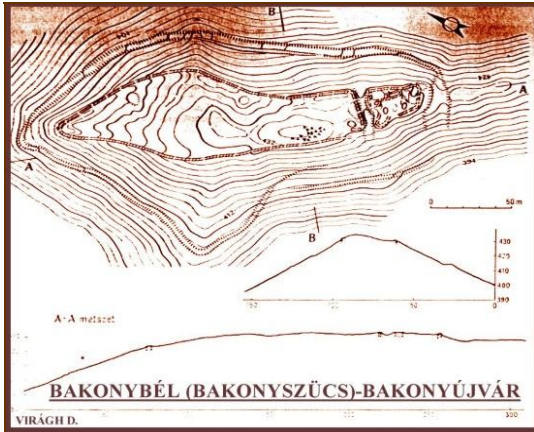
Szapár Sánchegy sáncok alaprajz

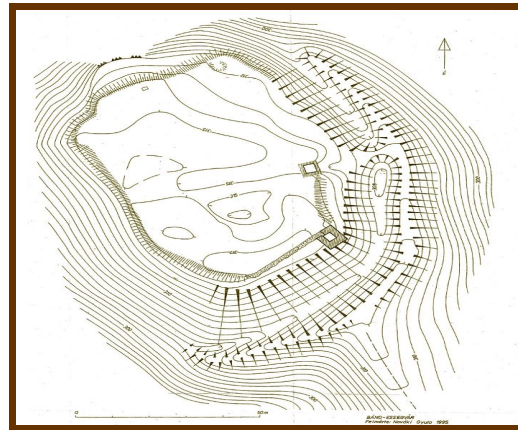
Ugodi vár alaprajz

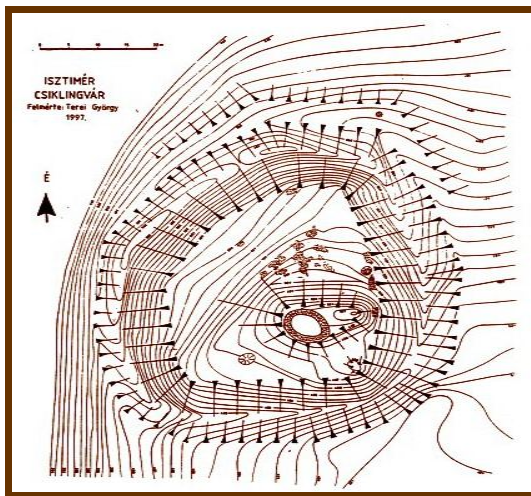
Metszet a Veszprémi várról

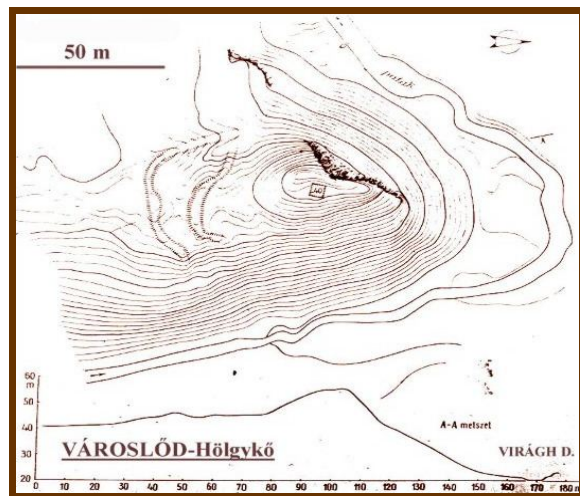
Bakonyújvári várrom alaprajz

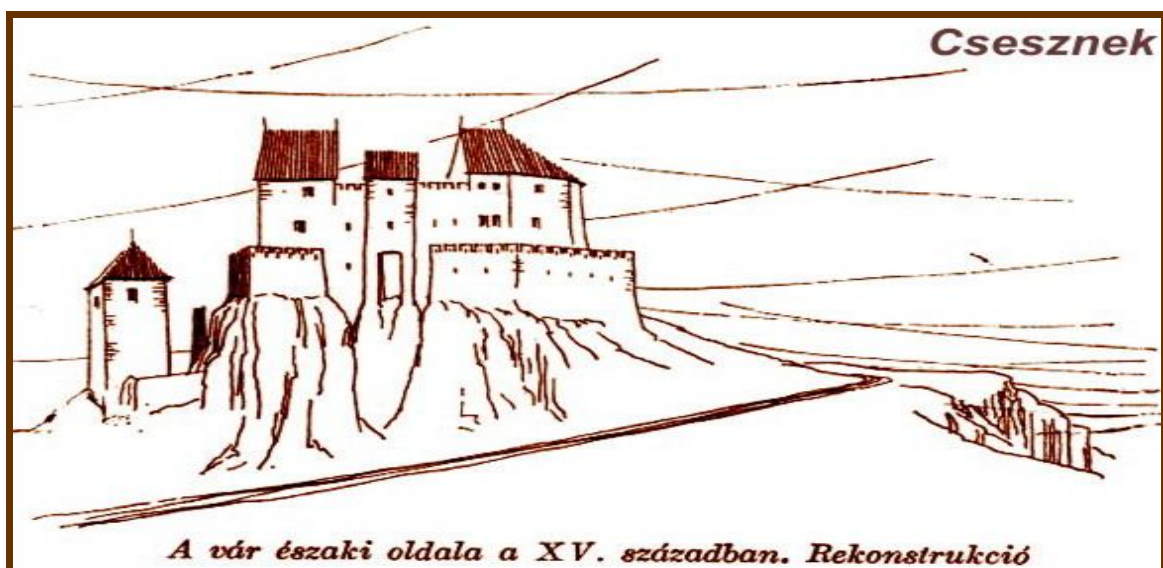
Bánd Esseg vár alaprajz

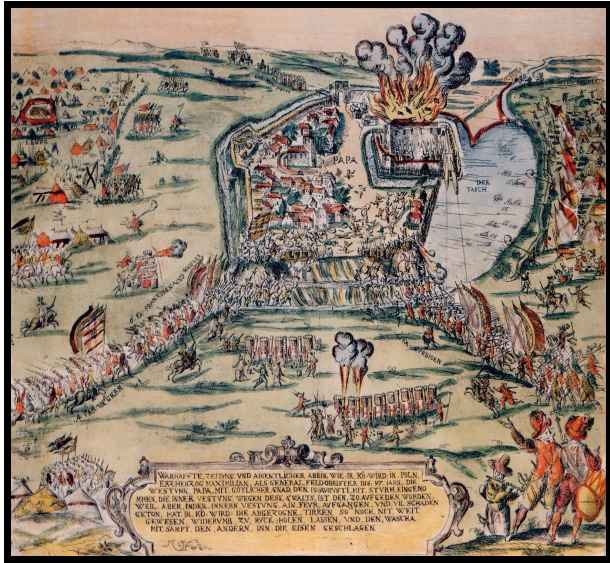
Csikling vár alaprajz (Terei György)

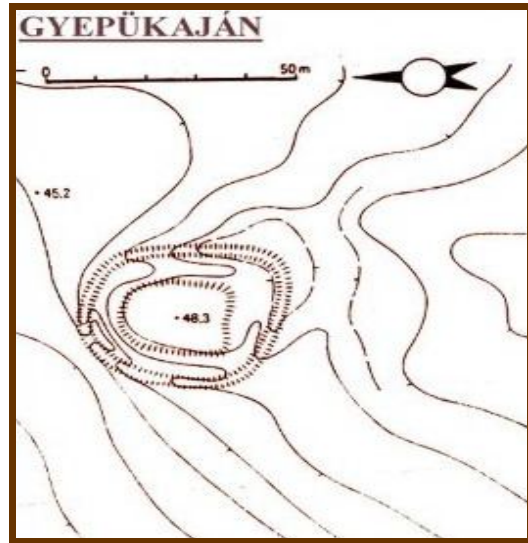
Hölgykő vár alaprajz (Virágh D.)

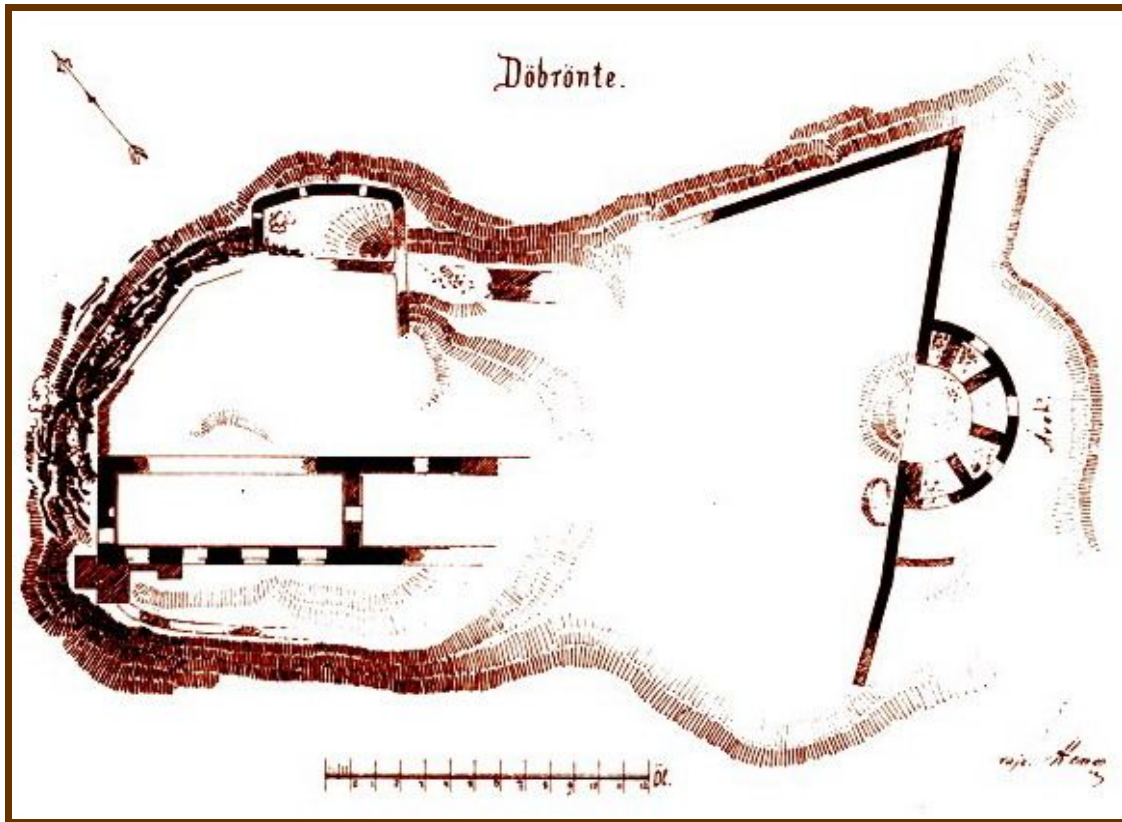
Cseszneki vár a XV. században rekonstrukció

A pápai vár ostroma

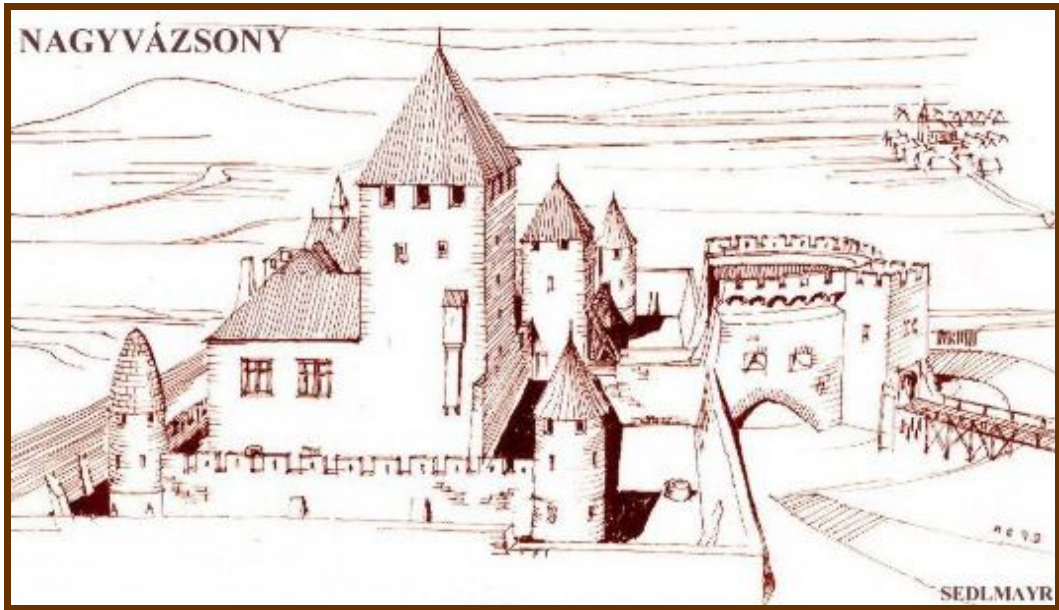
Gyepűkaján "Törökvár" alaprajz

Döbrönte Szarvaskő vár alaprajz

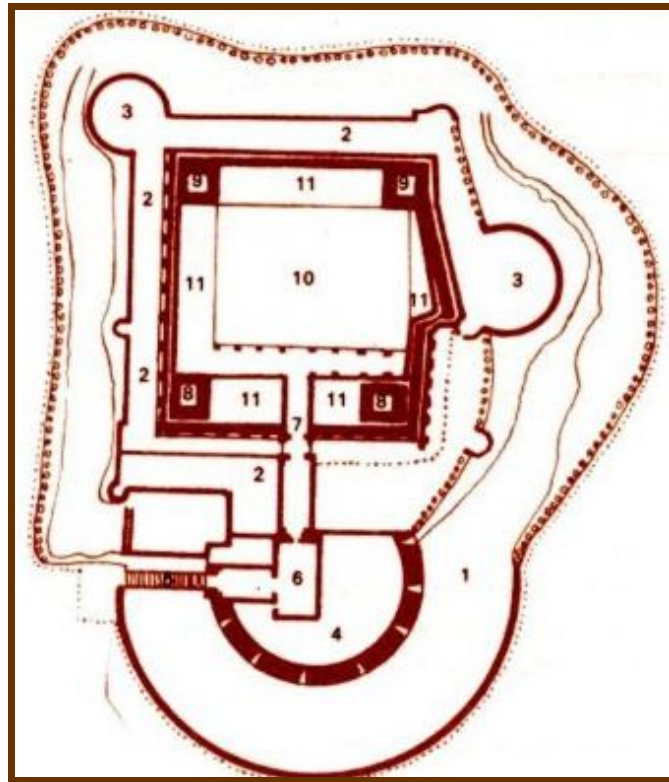
Vaskapu-hegyi földvár panorámaképe

Nagyvázsony Vázsonykő vár (Sedlmayr János)

Sümegi vár

Várpalotai vár alaprajza:

- 1) Vizesárok 2) Külső fal 3) Rondellák*
 - 4) Barbakán 5) Kocsihíd 6) Kaputorony*
 - 7) Kapualj 8) Toronyok 9) Egykori tornyok*
 - 10) Várudvár 11) Palota*
- A pontok a palánkerődítést jelölik*

Várpalotai vár légi fotón (Sztraka Ferenc)

Bakonyújívári vár sáncai

Bátorkő - Pusztapalota légi fotón (Civertan Bt)

Csabrendek Banyavár sáncai

Cseszneki vár légi fotón (Civertan Bt)

Döbrönte Szarvaskővár légi fotón (Civertan Bt)

Gyepükaján "Törökvár" sáncai

Hegyesdi vár légi fotón (Civerttan Bt)

Nagyvázsony Vázsonykő vár légi fotón (Sztraka Ferenc)

Kincsesbánya Kópász-hegyi földvár

Sümegi vár légi fotón (Civerttan Bt)

Jásd Márkus vár sáncai

Veszprémi vár légi fotón (Civertan Bt)

Somló vár légi fotón (Civerttan Bt)

Bánd Esseg vár a Kálváriával

Devecseri vár

Döbrönte Szarvaskővár

Hölgykő vár

Keselő-hegyi I földvár sáncai

Zörög-hegyi II földvár sáncai

Freskó részlet a Várpalotai várból

Somló vár

Somló vár bejárat

Ugodi vár bástyája

Csésznek vára

